

چینگیز ایتماتوف

بیرینچی معلم

قصه

بو صورتی حلی تمام قیلگنیم یوق. قندهی چیقیشینی حاضرچه ایتیش قیین. هر کونی ایلک سحرده توریب، خامکی اپتودلریمنی ینه ایکی-اوچ مرته کوزدن کپچیررکنمن، تانگ سکونتیده او یاق-بو یاققه استه-استه یوریب اویگه چومه من. یوق، حلی کونگلیمده گینی تاپگنیمچه یوق، ینه تغین کۆپ ایشی بار. بو صورت حلی کونگیلده گی بیر تیلک، قلبیمنی هیجانگه سالگن آرزو-امید، خلاص...

حلی تماملمنه گن اثر تۇغریسیده آلدیندن جر سالیشینی اوزیم هم ازلدن یاقتیرمسدیم. بو بخیللیکدن اپمس. بېشیکده گی چقه لاق نینگ کیم بۇلیب وایه گه یېتیشینی قه یاقدن بېلیب بۇله دی دبیسز؟

لېکن بو سفر اوزینگیز کۆریب توریسیز، شو عادتیمدن واز کپچیب، خام-ختل اثریمنی اورتگه تشلب، اوندن گپ آچماقچیمن... اینده مه ی یوریشگه هیچ علاجیم یوق. راستینی ایتسم، بیر اوزیم یالغیزلیک قیلیب قالدیم، بېزاوته قیلیب، اپس-هوشیمنی اوزیمگه بند اپتگن بو واقعه یوره گیمگه سیغمه ی، قوچاغیم هم یېتمه ی توریبدی.

بۇلگن واقعه نی عیناً تصویرلب، خلقنی اوندن بهره مند قیلسم، دېگن امیدیم بار. ایستر ابدیمکی، کۆپچیلیک هم فکر-ملاحظه لرینی اورتگه تشله سه... بو اثر خلق دمیدن چیققن آلاودېک بۇلسه-یو، اونگه اوز قانینگیزدن قان، کوچینگیزدن کوچ قۇشیب بېرسنگیز، شو وجه دن بو واقعه نی سیزلرگه بیان ایتیشنی اوز بورچیم دېب بېلمه من...

آولیمیز آق جر تاغی نینگ اپتگیده، کتّه سای شرقیره ب آقیب تورگن کهنگ تېکیسلیدکه؛ اوندن پستراقده - قاره تاغ گچه یستگن ادیر بۇلیب چۆزیلگن تېمیر یؤل نینگ ایکی تامانی قزاق دله سی...

آولیمیز اوستیده گی تېپه لیکده ایکی کتّه تېره ک بۇلردی؛ مېن بونی باله لیک چاغیمدناق بیلردیم. بو قۇش تېره ک حلی هم بار. قچان قره منگ، آولگه قیسی تاماندن کیرمنگ، همه دن بورون تېپه لیکده بیر-بیری بیلن یانمه -یان تورگن اوشه بلند تېره کلر کۆزگه چلینه دی.

بیلمه دیم، نیمه اوچون-دیر، باله لیگیمدن می یا که کسبیم رسّاملیک بۇلگنیدن می، هیتا وور، هر گل سته نتسیه دن توشیب، تېپه لیکدن اوتیب، آولیمیزگه قره ب یؤل آگنیمده، قۇش تېره کلر جاییده تورگن میکین، دېب صبرسیزلیک بیلن بې اختیار شو تامانگه قره یمن. تېره کلر نقدر کتّه بۇلسه هم، اوزاقدن شونچه درگمان-و، لېکن اولرنینگ صورتی کۆز آلدیمگه کھلیب توره بېردی. تېزراق آولگه یېتیب، اېرته راق تېپه لیک که چیقسم، قۇش تېره ک که اېگیلیب سلام بېرسم، اولرنینگ شاولیشینی تویب-تویب اېشیتسم، دېب یوره گیم آرزیقردی.

کۆچه-کۆیده نیمه کۆپ - درخت کۆپ، لېکن بو تېره کلر اوزی باشقه بیر عالم، قنده ی-دیر خاصیتلی، تیلی بارده ی. کون-تون یېراقلری دیریلب، چه یقلگن اوچلری بیر-بیری بیلن اویپشیب، اوزینی مینگ کویگه سالیب

شاویلەيدى. گاه ساحلگه كېلىپ اورىلگن اپرکه تۇلقىندەي اېشىتىلر-اېشىتىلمس گوويلشيب قۇيەدى، گاه جيم اۋىلىب قالىپ، ساغينه-ساغينه يورەگى قان بۇلگندەي، الەنيمەلرنى اېسلب خۇرسىنىب، يولقىنگن شمال بولوت ھيدەب، يامغىر ھيدەب، بوتاقلىرىنى اېگىب يوبارگندە، تېرەكلر بىر-بىرىدن مدد آلىب: سىندىرىب بۇپسن، دېگندەي بدتر اۋجرلىك قىلىپ، زردە بىلن تۇلغىب قۇيشەدى.

ھۇ انچە كېين اېسىم كىرىپ اولغەيگنيمدە، مېن بو تېرەكلرنىنگ سر-اسرايدن واقف بۇلدىم. تۇرت تامانى آچىق بلند تېپەدە تورىشگىدن، بولر داىما شمال اۋقىگە تۇغرى كېلىپ ھوانىنگ ھر بىر اۋيىنىگە جواب قىترىب تورىشگن. تىنمەي شاوولب، مىنگ آھنگدە آواز چىقىرىپ تورىشلىرى ھم شوندىن.

لېكن مېنىنگ بو ادراك قىلگنلىرىم بالەلىك خىالىم نىنگ اىلك تاثراتىنى ساووتە آلمەدى. اۋشە وقتدەگى ھىجانلىرىم حلې ھم اۋز حرارتىنى يۇقاتمەدى، نظرىمدە، بو تېرەكلر حلې ھم قندەي-دىر بىر سرنى يىشىرگن جانلى مخلوقدەي. بالەلىك عمرىم نىنگ اېنگ شىرىن آرزولرى شو تېرەكلر سايەسىدە قالىپ كېتىگندەي، اېسىمگە توشگن سرنى يەنە قىتە باشدن اېسلەگىم كېلەدى.

اۋقىشىمىز تامام بۇلدى دېگونچە بىزلر چومچوق قىدىرىب شو بېرگە كېلدىك. چوولشيمىزگە مست بۇلگندەي قۇش تېرەك نىنگ تېپە شاخلىرىدەگى يىراقلىرى ھىلپىرەب، بىزگە سايە تىشلىدى. اۋشە كېزلردە يارىق تاوان، كىلرلىمىز قاوجىرەگن بىز تېنتىكلر تېرەكلەرگە موشوكدەي تىرمشىب چىقە باشلەگنمىزدە چومچوقلر چىرىلپ قالدى. چىرىلەشىگە قىرىمىدىك! ھدېب بىر بوتاقىن اىكىنچىسىگە اۋتە بېرىپ، چومچوقلر «پىر» اېتىپ اوچىب كېتىگن بلند بوتاقىن چىققىنىمىزدە، كۇز-آلدىمىزدە نمايان بۇلگن عالم منظرەسىنى كۇرىپ حىرتدن دىمىمىز اچىمىزگە توشىب كېتىدى، توتماقچى بۇلگن چومچوق بالەلرىنى ھم اېسىمىزدن چىقىرىپ يوبارردىك. كۇزىمىزگە كىتەكان بۇلىپ كۇرىنىپ يورگن كلخوز آتخانىسى نىنگ تېپەدن خۇدۇ چىگىرتكەدەي كۇرىنگىگە، قىشلاقىن نرى چۇزىلىپ كېتىگن دلەنىنگ كىتەلىگىگە، يەنە اوندىن نىراقىدەگى قىنچە-قىنچە قىردان بىرلر، اولىمىزدەگى ارىقلردن باشقە تىغىن قىنچە-قىنچە كوموشدەي تاوونىب آقەياتگن سوولرگە سوولنىپ قرەب، بو دىننىنگ چىتى شو مى يا اوندىن نرىدە ھم شوندىە آسمان، شوندىە بولوتلر، شوندىە بىرلر بار مىكىن، دېب خىال سورىب كېتىدىك. اۋشندە قولاغىمىزگە شمال آوازي چىلىنسە، اونگە جۇر بۇلىپ قىمىرلەگن يىراقلر، كۇز ايلغەمس اوزاق-اوزاقلردە عجاب و غرايب نرسەلر ھم بار دېگندەي شىویرلر، بېتلىرىمىزنى سىلب اېرکەلتردى. يورەگىم دوک-دوک اورىپ قىندىن چىقىپ كېتەدىگندەي، قۇش تېرەك نىنگ شاوولشىگە يورەكدن قولاق سالردىم. كۇز آلدىمگە اېرتكەدەگىدەي بوتون عالم كېلىدى-يو، لېكن بىر نرسە اېسىمگە كېلمىدى. بو تېرەكلرنى كىم اۋتقرگن و قندەي امىد بىلن اۋستىرگىنى اۋىلەمبىم.

شو قۇش تېرەك قد كۇترىب تورگن جايىنى اولدەگىلر نىمە اوچون-دىر «دویشپن نىنگ مکتىبى» دېيىشردى. بىرارتەسى نىنگ مالى يۇقالىپ: «ھای فلانچى، غونەجىنىمنى كۇردىنگ مى؟» - دېب سۇرەسە، تۇختب اونگە: «ھۇ، يوقارىدەگى «دویشپن نىنگ مکتىبە» يىلقلر يورىبىدى، اۋشە ياقىن خبر آلىب كۇر»، - دېب جواب بېرىشردى. كىتەلرگە تىقلىد قىلىپ بىز ھم: «يورىنگلر، دویشپن نىنگ مکتىبەگە كېتىدىك، تېرەك كە چىقىپ چومچوق ھىدەيمىز»، - دېر اېدىك.

بىر وقتلر اۋشە تېپەدە مەكتەب بار اېكن. بىزىنىڭ زامانە مېزدە بو مەكتەبىن اثر ھەم قالمەگن و، لېكن قۇش تېرەكلى تېپەننىڭ نامى خەلق آغزىدىن توشىگن اېمس. بالەلىك چاغىمەدە بو مەكتەب اۋرنىنى خۇپ قىدىرىپ ھەم كۆرگەن. كېيىنچەلىك: «نېمەگە «دوئىشېن نىڭ مەكتى» دېيىشەدى، دوئىشېن اۋزى كىم؟» - دېب قىرىلەردن سۈرىشتىرىسم، بو سوالىمگە اولر ھېچ قىزىغى يۇق، انچەيىن گېدەى قۇل سىلتب جۈاب قىلىشەردى: «كىم بۇلردى، شو يۈرگن آقساق-قۇي¹ دوئىشېن-دە.

اۋشە حىرىتەن كېيىن ھۈانەۋى تېپەدە اېسكى بىر مال خانە بۇلردى. دوئىشېن «كەسمول بۇلدىم»، - دېب، اۋشە بېردە مەكتەب آچىپ، بالە اۋقېتىگن.

مەكتەب قەياقدە دېيىسن، انچەيىن بىر گپ-دە. او وقتلر اۋزى قىزىق زامان اېمس مېدى، خەدا كۆرستەمسىن، اوزنىگە آياغى يېتىپ، آت نىڭ يالىدىن توتەلمب آلگنلرنىڭ ھەمەسى اۋزىگە بېك، اۋزىگە خان بۇلىپ قالگندى. ھەر كىم اۋز بېلگىنىنى قىلردى. دوئىشېن ھەم اۋشەندە مېيەسىگە كېلگىنىنى قىلدى-دە.

حاضر او مەكتەبىن بىر پىرچە گۈلە ھەم قالمەگن، ايلگىرى نامى يۇق تېپە اېدى. اېندى «دوئىشېن نىڭ مەكتى» دېگن نام آلدى...»

دوئىشېن دېگن كىشىنى اونچە يىخى بېلمس اېدىم. بلند بۇيلى، بورگوت قىباق، صلابتلى آدمگە اۋخىشەردى. اونىڭ ھاولىسى ارقونىڭ نىڭى تامانىدە، ايكىنچى بىرگاد كۆچەسىدە اېدى. مېن آۋولە تورگن كېزلىمەدە دوئىشېن كەلخوز مېرابى بۇلىپ ايشلەردى، اېگرنىڭ قاشىگە كەتتە كېتەننى چىرىمب آلىپ، شتەكن چىقىپ قالگن، اۋزىگە اۋخىش سۈيكلەرى كۆرىنىپ قالگن آتتى مېنىپ، گاه-گاهدە اۋتېپ قالردى. كېيىن قىرىگىدە پۇستەچىلىك كە اۋتېپ كېتدى، دېب اېشىتگندىم. لېكن گپ اونە اېمس.

كاسامال دېگندە مېن اۋشە وقتلردە ايشگە ھەم، گېگە ھەم اېچچىل، يلقاۋ-پارەخۇرلرنى گزېتەگە يازىپ توروۋچى آۋول بېگىتلەرنىڭ اېنگ مىقتىسىنى توشونردىم.

راستىنى ايتسىم، سقالىگە آق كىرگن، قىسرا تىگە كوچى يېتەمەگن خەلىگى راسمەنە آدم نىڭ بىر زامانلر قندەى قىلىپ كاسامال بۇلگىنىنى، خەت-سۈۋادى بۇلمەسە ھەم، بالەلرنى قندەى اۋقېتىپ، قنەقە اۋقېتۈۋچى بۇلگىنىنى اۋزىمچە ھېچ تەصور قىلالمەدەيم.

اۋشە وقتلردە بو گېلر آۋولە ايتىلگن سان-سناقسىز اېرتكلردن بۇلسە كېرەك، دېب قۇيە قالگندىم. كېيىن بېلىسم، «دوئىشېن نىڭ مەكتى» دېگن گپ نىڭ اۋز تارىخى بار اېكن، بونى تەسادفەن يەقىندە بېلىپ قالدىم. اۋتگن كوزدە كەلخوزدن مېنگە بىر تەلگرام كېلدى.

ايكى يىلدىن بويان كەلخوزىمىز اۋز كوچى بىلن نىڭى مەكتەب سالەياتگن اېكن. مەكتەب بىناسى قورىلىپ بۇلگندىن كېيىن آۋولەگىلر مېنى مەكتىنى آچىش مەراسىمىگە چىقىرىشىدى. بو قورۋانچىلى كۈنلردە اېلىم بىلن بىرگە بۇلەى دېگن نىتەدە درحال يۇلگە آتلەندىم. آۋول مەنظرەلرنىنى صورنگە آلىش نىتەدە آۋولگە تۈى مەراسىمدىن اوچ-تۇرت كۈن ايلگىرى جۇن ب كېتدىم.

¹ آقساق قۇي - اوورۇغ نامى.

شەردن چقىرىلگنلردن اكاڧمىك سلیمانوۋەنى ھەم كوتىب اۋتورىشگن اېكن. بو عىال بو يېردە بىر كۈن-يېرىم كۈن تورىب، كېىن ماسكوگە جۇنپ كېتەدى، دېيىشدى. اكاڧمىك سلیمانوۋەنىڭ كېلىشىنى اېشىتىپ جودە سوۋىنوب كېتدېم.

خلىقە تىلىگن بو عالمەنىڭ اۋولمىزدن اېكنلىگى، قىز وختىدە شەرگە كېتىپ، اۋقىب، عالمە بۇلگنى اۋولده قولاغىمگە چلىنىپ يورردى. اۋزى بىلن شەردەلىگىمدە تىشىب آلگن اېدېم.

مېن كۇرگندە آلتىناى سلیمانوۋە ساچىگە اق كىرىپ، اېلىكلرگە بارىپ قالگن، تۇلىشگن گىنە عىال اېدى. مشهور ھەم قىشلاغىمىز يونيورسسىتدە بۇلىم مديرى بۇلىپ ايشلردى، فلسفەدن لكچر اۋقىب تورر، خدەمت قىلەدىگن يېرى اكاڧمى بۇلىپ، تېز-تېز چەت اېللرگە بارىپ-كېلىپ تورردى. اېلەنىڭ بې ملال اۋتورىپ، مېن بىلن تۇيىپ صەبەتلىشىشگە وختى بۇلمەى يورردى. لېكن ھەر گل گاه مجلسدە، گاه تۇستدن كۇچەدە اوچرەشىپ قالگنىمىزدە اۋولده گىلرېنىڭ امان-اېسنلىگىنى سۇرر، اثرلرېم تۇغرىسىدە قىسقەچە بۇلسە ھەم بىران فەكر اىتمەى قۇيمسدى. مېن بو كىشىنىڭ كەمترلىگىگە، ادم آخونلىگىگە قايىل قالىپ، بىر كۈنى اۋزىگە دنگل ايتدېم:

- آپە، اۋولگە بارىپ، اېل-يورت بىلن كۇرىشىپ كېلسنغىز بۇلردى. اۋولده گىلرېنىڭ ھەمەسى نامىنغىزنى سىرتدن تىلگە آلىپ، فەخرلىنىپ يورىشەدى، لېكن كۇپچىلىك سىزنى تىنەيدى. اتاقلى عالمە قىزىمىز اۋولمىزدن ياتسىرەيدى، بىزلرنى تىنىگىسى كېلمەيدى، دېيىدىگنلر ھەم يۇق اېمس...

- گېنىڭىز تۇغرى، اوكەم، - دېب آلتىناى سلیمانوۋە خۇرسىنىب قۇيدى، - بارىشگە اۋزىم ھەم كۇپدن انتظارمن. بارمەگنىمگە ھەم تلەى وخت بۇلدى. اۋولده توغىشگن قىرىنداشرلېم يۇق-كو، لېكن اېلىنگدن يقىن توغىشگىنىڭ بۇلركن مى؟! البتە بارەمن، فرصت تاپدېم، بارەمن... اۋزىم ھەم يورتىمنى خۇپ ساغىنگەنمن...

اكاڧمىك سلیمانوۋە اۋشە كۈنى كېچىكىراق كېلدى. اونىڭ موترى كېلىپ تۇختەگندە مەكتەبىنىڭ طنطنەلى مجلسىنى اېندى اچماقچى بۇلىپ تورگن اېدىلر. مجلسدە گىلرېنىڭ ھەمەسى دوو اېتىپ چىقىپ اونى كوتىب آلدىلر، تىنگن-تىنەمەگن ھەمە - ياش و قىرى او بىلن قۇل بېرىپ كۇرىشگىسى كېلردى. آلتىناى سلیمانوۋە بونچەلىگىنى كوتەمەگن بۇلسە كېرەك. كۇنگلى تاغدەى كۇترىلىپ، سوۋىنوب كېتگىدىن نىمە قىلىشىنى بىلمەى، ايككى بوكىلىپ ادملرگە تعظىم قىلە. قىلە بارىپ پرىزىدومدن اۋرىن آلىپ اۋتوردى.

قنچە-قنچە طنطنەلى مجلسلردە بۇلىپ عزت-اكرام كۇرگن آلتىناى سلیمانوۋە، بو سفەر عادى گىنە قىشلاق مەكتىدە ھەم قىشلاقلرىنىڭ اچىق چەرە بىلن كوتىب آلىشگىنى كۇرىپ، ھىجانى زۇر كېلگىدىن كۇز ياشلرېنى توتالمەى قالدى.

مجلسىنىڭ آخرىدە پىانېرلر اونىڭ بۇىنىگە قىزىل بۇيىن باغ تقىپ، قۇلىگە گلدستە توتقىشىدى. يىنگى مەكتەبىنىڭ فەخرى كىتابىگە اونىڭ نامىنى بىرىنچى قىلىپ يازىپ قۇيىشىدى. اۋقوۋچىلرېنىڭ كىسرتى و اۋيىن-كولگىلردن كېىن، كېچقورون بىر تۇدە معلملر، اۋول فەاللرى بىلن بىرگە ھەمەمىز مەكتەب دىرېكتورىنىڭ اۋيىدە مېمان بۇلدىك.

مېماندە ھەم آلتىناى سلیمانوۋەنىڭ كېلگىنىگە سوۋىنىشىپ، اونى قالىن بىلن يىسەتلىگن تۇرگە اۋتقىشىپ، قۇلرېدن كېلگنچە عزت-ھەرمىنى بجا كېلتىرىشىدى. كتە دسترخوان اطرافىدە اۋتېرگنلر دوو-دوو گپ بىلن اۋارە. قدحلر كۇترىلىپ، تۇستلر ايتىلەياتگن اېدى، بىر وخت قۇلىگە بىر دستە گزبەتە-زورنال اۋشلەگن بىر بىگىتچە اېشىكدن كىرىپ

كېلدى. دە، مېزبانگە اۋنتەچە تلگرام چۈزىپ: «آغەي، قۇل قۇيىپ بېرىنگىز»، - دېب التماس قىلدى. ايلگريگى اۋقوچيلردن كېلگن تېرىك تلگراملر قۇلدىن قۇلگە اۋتېب، كىم. دىر گپ آرهسىدە:

- ھاي، بونى دويشېن قىريە آلب كېلدى مى؟ - دېب سۋرەب قالدى.

- ھە، - دېدى يىگىت. - مجلسدە گىلرگە اۋقىب اېشىتتىرىشىسىن، دېب آتىنى خۇپ يېلدىرىپ كېلىدى. يو، كېچىكىراق قالگنى اوچون آقسقال نىنگ كۇنگلى اۋرنىگە توشمەدى.

- نىمە قىلىپ توريىدى، ايت، توشسىن آتدىن، اويگە كىرسىن، - دېدى مېزبان.

يىگىت چىقىپ كېتىگندە يانمىدە اۋتىرگن آلتىناي سلىمانوۋە بىر سېسكىنىپ توشدى، رنگى قوو اۋچىپ نىمەنى. دىر اېسلەگندە مېندىن سۋرەدى:

- او قىسى دويشېن، كىمنى ايتىشىپتى؟

- كلخوزنىنگ ئۈستە چىسى، آپە، - دېدىم مېن. - دويشېن آقسقالنى تىنير ميدىنگىز؟

ھە، دېگندە باش ايرىغ التىناي سلىمانوۋە بىر نرسە دېماقچى بۇلىپ، اۋرنىدىن توريىشگە حرىك قىلگن اېدى، دېرزە ياندىن بىر آتلىق دوپورلېب اۋتېب كېتىدى، اويگە كىرىپ كېلگن يىگىت:

- توشىنگ دېسەم، او كىشى اۋنەمەدى، آغەي، - دېدى، - حلى خط ترقه تىشىم كېرەك، - دېب كېتىپ قالدى.

- مىلى، كېتە بېرسىن، او چال نىنگ ھەم اۋزىگە يرهشە الفتلىرى بار، - دېدى الەكىم خاموش تارتىپ.

- آ، دويشېن دېگنى بىلمس اېكىسىزلىر، او قانون. قاعدەنى جودە اۋرنىگە كېلتىرەدى، خدمتىنى بجرمسدىن ھېچ قەياققە بورىلمەيدى، - دېدى يەنە بىر تەسى.

- تۇغرى ايتەدى، جودە عجاب آدم اۋزى. اوروش تمام بۇلگندىن كېين اوكرىن دە اېكن، ھاسپىتالدىن چىقىپ، اۋشە بىردە توريپ قالىدى، كېلگنىگە بېش يىلچە بۇلگن. سويەگىم اۋنىب. اۋسگن آۋولىمدە قالسىن دېدىم، دېدى. بو دىنادىن شۇرلىك تاق اۋتېب كېتىدى...

- بىر كىرىپ اۋتسە بۇلردى... ھە، مىلى، - دېب مېزبان نغىن قۇلىنى سىلتىپ قۇيە قالدى.

بىر محل تۇردە اۋتىرگن آۋول آقسقاللردىن بىرى قدىح كۇترىپ سۇز قاتدى:

- اۋرتاقلر، اېسىنگلردە بۇلسە كېرەك، بىر وقتلر «الف» حرفىنى ھەم بىلمەگن «دويشېن نىنگ مەكتىبە» بىزلىر ھەم

اۋقىگن اېدىك... - او شو گېنى ايتدى. يو، ھەم كۇنگلى بوزىلىپ، ھەم كولىگىسى قىستىب، كۇزىنى يۈمىپ، باشىنى چەيقىپ قۇيدى.

- واي، توبە!

- راست، راست! - دېب كولىپ قۇيىشىدى باشقەلر.

- نىمەسىنى ايتەسن! آزمونچە نغمە كۇرستگن مى دويشېن دېگنىنگ؟ بىز بۇلسك اۋنى راسمەنە اۋقوتوۋچى دېب بورىمىز. -

قەقە كولىگى باسلىشى بىلن حلىگى قدىح كۇترگن آدم يەنە گېنى دوام اېتتىردى:

- منە اپندى، آلدیمیز دانغى چیققن اکادمیک بۇلیب، کپتیمیز عالی معلوماتلى، اۋرتە بیلیملى بۇلیب آلدیک. آوولیمیزدە بوگون ینگى اۋرتە مکتب آچدیک، باشقە تامانلارنى ایتمهگندە هم، زمانەمیزنینگ قنچەلیک اۋزگرگنلیگی شوندىن كۆرینیپ توریدى. قنى، كپلینگلر، آغه-اینلر، آوولیمیزنینگ اۋغیل-قیزلری بوندن بویان هم اۋقیمیشلى بۇلیب، اۋز زمانەسى نینگ پېشقدم كیشیلری قطاریدن جای آلیشسین!

بو گپ همەگە معقول توشیب، شاو-شوو كۆتریدى. فقط آلتینای سلیمانووہ جودە خجالت تارتگندە، لېنى تیشلب قیزریب كېتدی. او قدحنى لېگە تېگىزدى-دە، ینە قېتیب اۋرنیگە قۇیدى. گپ، كولگی بیلن الھسیب قالگن آدملر اونینگ بو حالتینی سېزگنلری هم یۇق.

- آپە دەپمەن، بېر نیمەدن خجالت بۇلیب اۋتیریسسيزه؟ - دەپمەن.

- اۋزیم، شونچەكە، اینیم، - دەپدی-دە، آلتینای سلیمانووہ ایكى-اۋچ مرتە ساعتیگە قرەب قۇیدى، باشقە ایندەمەدى.

كېن مهمانلر اېشیکكە سیر هوا قیلیشگە چیققندە قرەسم، آلتینای سلیمانووہ بېر چېكەدە یالغیز اۋزی تېپەلیكدە چەقیلگن قۇش تېرەك كە تیکیلیب، خیال سوریب تورگن اېکن، سېکین قدم باسیب یانینگە باردیم. باتیشگە ترددلیب كوزگی دلەنینگ چېتینگە چیقیب آگن قیپ-قیزیل کون نورلری تېپەلیكدە تورگن تېرەکلرنینگ چۇقۇیلریگە بېر تېگیب، بېر تېگمەى موجلنېب تورگن اېکن.

- شۇرلیك تېرەكلر برگینی تۇکیهپتی، بهارده بو تېرەکلرنی گللهگندە كۇرسنگیز! - دەپمەن.

- اۋزیم هم شونى اۋیلپ تورگن اېدیم، - دەپ آلتینای سلیمانووہ باشینی سیلكیب خۇرسینیب قۇیدى. - هر بېر جانوارنینگ بهاری هم، كوزى هم بار.

اونینگ احین باسگن سۇلغین یوزیگە غمگین-اۋیچن كۇلنكە توشیب، اۋتكیر قارە كۇزلری اۋكسیگندە بۇلدى، تېرەكلرگە درد-الم بیلن تیکیلیب قرەب قالدی. شو پیتدە كۇپنی كۇرگن بو اۋقیمیشلى عیال، قنى اپندى بېر زمانلر اۋتیب كېتگن اۋن سكیز یاشیم قېتیب كېلسەیدى، دەپ كۇنگلیدن اۋتكزگن قیزیل رۇمال، قرمزى یوزینی اېسلەگن قدیمگی قیرغیز عیاللیریگە اۋخشب كېتدی.

تېرەكلرگە تیکیلیب او ینە بېر نرسە ایتگیسى كېلدى-یو، لېکن نیتیدن قېتدی شېکیلى، ایندەمەى توردى-دە، بېردن قۇلیدە اوشلب تورگن عینکینی تقیب آلدی.

- ماسكو رېلى بو بېردن ساعت اۋن بېردە اۋتەدى شېکیلى؟ - دەپ سۇرەدى.

- هە، آپە، اۋن بېردە اۋتەدى.

- اوندهى بۇلسە، حاضر یۇلگە چیقیشیم كېرەك اېکن.

- نېگە بېردن كېتەدیگن بۇلیب قالدینگیز؟ بېر-ایكى کون تورەمن دەپ وعدە بېرگن اېدینگیز-كو؟

حلى جواب هم بېریشمس.

- ضرور ایشلریم بار. حاضر كېتەسم بۇلمەیدى. آولداشلرنینگ همەسى یاپیریلیب، كېتەمسيز، خفە بۇلەمیز، -

دېیشلریگە قرەمەى، تیار طعامگە هم تورمەى، آلتینای سلیمانووہ عذر سۇرەدى-دە، آخرى یۇلگە چیقەدیگن بۇلدى.

كون باتيب، قاش قاره يىگنده، آولداشلىرى اؤپكه له گنده ي بؤلىب اونى موترگه اؤتقزيب جؤنه تيب يوباريشدى. مېن آلتىناي سلىمانووه نى سته نىسيه گه كوزه تيب باردىم.

آلتىناي سلىمانووه نىمه وجهدن تۇستدن يۇلگه آلتىب قالدىكىن؟ شونده ي اولوغ ايام كونىده آولداشلىرىنى هم خفه قىلىپ قويدى. يخشى ايش بؤلمه دى. ايگى-اوج يۇله سىبىنى سؤره ي دېب آغيز جۇفتله دىم و، لېكن قتتىق تېگر ميكىن دېب قۇرقدىم. حاضرگى حالتىده سوالىمگه بيران جواب بېرمىسلىگىگه كؤزىم بيتيب تورگندى. يۇل بؤيى آلتىناي سلىمانووه بير آغيز هم گىپرمه دى، قتتىق اؤيگه باتيب، يوزىدن غمگىنلىك ارىمه دى.

سته نىسيه گه كېلىپ، پوابزدگه توشر آلدىده يوره ك يوتيب اوندىن سؤره دىم:

- آيه، خفه كؤرىنه سىز، كؤنگلىنگىزگه قتتىق تېگه دىگن بيران گپ اؤتدى مى؟

- يۇغ-اي! كؤنگلىنگىزگه اونده ي گپ كېلمه سىن! كىمدن خفه بۇلردىم؟ اؤزىمدن خفه بۇلسم بۇله دى. غفلتده قالگن اېكىمن... قىته نكه مېندن هر قنچه دامانگىر بۇلسنگلر هم كىملىك قىله دى.

شو بىلن آلتىناي سلىمانووه ماسكوگه جؤنب كېتدى. مېن شهرگه قىتیب كېلگچ، دستلىكى كونلرنىنگ بىرىده اؤيله مەگن-كوتەمەگن بىرده آلتىناي سلىمانووه دن خط آلدىم. ماسكوده مۇلجلىدن زىادراق تورىب قالىشىدن درك بېرگن خطىده بونده ي دېب يازگندى:

«قدردان اينىم، شاشىلىنچ ضرور ايشلىرىم بۇلسه هم همه سىنى يىغىشتىرىپ قۇيىپ، شو خطنى يازمىلىك كه علاجىم بؤلمه دى. اگر شو خطده يازگنلىرىم سىزنى قىزىقتىرسه، شو حكايىتىمنى خىلايقه يىتكىزىش اوستىده اؤىلب-ملاحظه قىلىپ كؤرسنگىز دېب التماس قىله من. بو فقط بىزنىنگ آولداشلىرىمىزگه اېمس، همه گه، اينىقسه ياشلرگه عبرت بۇلر، دېب اؤيله يمن. مېن كؤپ خىال كؤچه لرىگه كىرىپ چىقىدىم، آخرى شو فكرگه كېلدىم. بو - مېنىنگ شونچه زمانلردن بويان يوره گىمده اسره ب كېلگن سىرىم. قنچه كؤپ آدم بو سىردن واقف بۇلسه، اؤزىمنى شونچه لىك بختيار دېب بىله من، وجدان عذابىدن شونچه كؤپراق خلاص بۇله من. مېنى اويتگه قؤيرمىكىمن دېب خجالت هم بؤلەنگ. هېچ نرسه نى يشىرمه ي، آچىق يازىنگ...»

بىر نېچه كون شو خط تائىرى آستىده يورىب، آخرى قسه نى آلتىناي سلىمانووه تىلىدن حكايه قىلىشگه قرار بېردىم.

...بو واقعه 1924 يىلى يوز بېرگندى. هه، خودى اؤشه يىلى...

حاضرگى كلخوزىمىز بىرلىرى او وقتلرده اؤتراق كمبغل-جتاقچىلر آولى اېدى. او وقتلرده اؤن تۇرت ياشلى يېتىم قىزچه اېدىم، عمكىم نىنگ قۇلىده تورردىم.

اؤشه يىلى كوزده چاروادارلر تاققه قىشلاوگه كؤچىپ كېتگندن كېين آولىمىزده عسكەر شىنېلى كىيگن بىر بىگىت پىدا بؤلىپ قالدى. شىنېلى اېسىمده قالگنى نىنگ وجهى شو كه، او نېگه-دىر قاره ماووتدن تىكىلگن اېدى. اېل-يورتنن آولاقده گى تاغ پىنجىگه كىرىپ آلگن كىچكىنه قىرغىز آولىده بو كته بىر واقعه بؤلدى.

الدين اونى، اوزى قوماندان اېكن، اولگه هم كته بوليب كېلىدى، دېشىدى، كېن بېلىشسه، قوماندان قەياقدە دېسىز، آچرىچىلىك وقتىدە اولدىن تېمىر يولگە كېتىپ دام-دركسىز بوليب كېتكەن تىشتن بېكىنىڭ اۋغلى دويشېن دېگەن يىگىت اېكن، اونى اولگە اۋقوتوچى قىلىپ يوبارىشگەنمىش، مەكتەب آچىپ، بالە، اۋقوتىر اېكن، دېشىدى. «مەكتەب»، «اۋقىش» دېگەن سۆزلەر او زمانلردە اېندى اېشىتىلىپ كېلەياتكەن گېلر اېدى، اولر نىڭ معناسىگە توشونە دېگنلەر هم كەمدەن-كەم اېدى.

بو گەپ راست مىكىن، اېندى نىمە بولركىن، دېب تورىشكەندە بىر مەحل، خەلىق اول اولر تەسىدەگى تېپەگە يىغىلىسىن، دېگەن خەبەر كېلىپ قالدى.

عمەكىم: «اۋ، توبە، بو تەغىن قەنەقە مەجلىس بولدىكەن؟ بولر-بولمىسگە آدمەلرنى ايشىدىن قالدىرىشىدىن باشقەنى بېلىشمەيدى»، - دېب جورەشىنى قۇيمەيدى-يو، كېن اخىرى اېلدەن كەم يېرىم بار اېكن مى، دېگەندە، قىرچىغى بولسە هم كە، آتىگە مېنىب، يىغىنگە جۇنەب كېتدى، مېن هم اونىڭ كېتىدىن قوشىنى بالەلرگە اېرگىشىپ يوقۇرىپ باردىم. بىز اېنتىكە-اېنتىكە هر گل يىغىلىش بولەدىگەن تېپەلىك كە يېتىپ بارگەنمىزدە، او يېردە بىر تۇدە آتلىق و يىياو آدمەلر اۋرتەسىدە خەلىق قارە شىنەل كىيگەن رەنگەر يىگىتچە نەق سۆزەلەر تورگەن اېكن. اونىڭ گېلر نى يەشىراق اېشىتىش اوچون يەقىنراق سوزىلىپ بارگەن اېدىك، پۇستىنى يېرتىق بىر چال اووقۇدىن تورگەن آدمە، تۇستەن توتىلىپ-توتىلىپ اونىڭ گېنى بولدى:

- اې، بالەم، ايلگرى بالە اۋقوتىشىنى ماللەرگە چىقرگەن اېدى، سېنىڭ آتەنگىنى بىز بىلەمىز. اۋزى هم بىزگە اۋخشەنگە آياق يىلگەن اېدى. قنى ايت-چى، يىگىتچە، سېن اۋزىڭ قەياقدەن مەلا بوليب قالدىڭ؟ - دېدى.

دويشېن شو آندە ياق جەواب بېرىپ:

- آتەخان، مېن مەلا اېمىمەن، مېن كەمسولمەن. اېندى ماللەر بالە اۋقوتىمەيدى، مەلمەر اۋقوتەيدى. مېن عەسكەرلىككە يورىپ، خەت-سوادلى بوليب آلگەنمەن، ايلگرى هم آز-ماز اۋقىگەندىم. مېن مە شونەقە مەلامەن، بىلدىڭىز مى؟ - دېدى.

- ھە، موندەغ دېگەن...

- بركە تاپ! - دېب اونىڭ سۆزىنى مەقوللەشدى.

- انە شونەقە، كەمسول مېنى مەلمەلىك كە تەئىنلەپ، بالەلرنى اۋقوتەسەن دېب يوباردى. مەكتەب آچىش اوچون بىران جەي كېرەك بولەيدى. سىزىلەر ياردەم بېرىشكەنلەر انو تېپەدەگى اېسكى آتەخاننى تۇزەتەي، مەكتەب آچسەك دېگەن اۋيىم بار. قنى، نىمە مەصلەت بېرەسىزىلەر؟

موشوكدە شومەشەيىپ بىر كۆزىنى يومىپ اېگرنىڭ قاشىنى قوچاقلاپ اۋتيرگەن ساتىمەقول تەجنگە تىرس اېتىپ توپورىپ قۇيىپ گەپ قاتدى:

- اې، قۇيسىڭ-چى، اۋقىشىڭدىن بىزگە نىمە فەيدە بار؟
دويشېن نىمە دېيىشىنى بىلمەي كۆزلىرى لىپىلەپ كېتدى.

- راست، تۇغرى ايتتەپتى، - دېب باشقەلەر اونىڭ گېنىنى مەقوللەشدى. - بىز كېتەن چاچىپ كون كۆرىپ يورگەن دەقەنمىز، اېندى بالەلرەمىز اۋقىب ئەمەللەر بولۇشەرمىدۇ؟ ايلەنە، كۆپ باشىمىزنى قاتىرە!

همه جيم قالدى. دويشپن نينگ رنگى اوچيب، آوازى تيره دى:

- سيزلر نيمه، باله لرنگيز نينگ او قيشيگه قرشى ميسيزلر؟ - دېب اورتته گه سوال تشله دى.

- قرشى بولسك نيمه، زورليك قىلر ميدينگ؟ اونه قه زمانلر او تيب كېتگن. حاضر اېركيميز قولىمىزده، آزادليك كه

چيققمىز! - دېدى كيم-دير.

دويشپن نينگ رنگى بۇزدهى آقريب كېتدى. شينپلى نينگ ايلگكلرينى اوزيب يوباره يازگندهى، چۇنتگيدن تورت

بوكلنگن كاغذنى آيب شاشيلىب آچدى. ده، همه گه كورسه تيب توريب زرده بيلن گپ باشله دى:

- سيزلر حلى باله لرنى او قيتيش كېرەك، دېب يازيلگن بو كاغذگه قرشى ميسيزلر، بونگه ساوېت حكومتى نينگ

مۇهرى باسيلگن-ه! سيزلرگه بير-سوو بېرگن، سيزلرنى آزادليك كه چيقرگن كيم او زى، بيله سيزلر مى؟! قنى، ساوېت

حكومتى نينگ قانونيگه كيم قرشى؟ قنى ايتسين، كيم؟!

«قنى كيم» دېب ازبراىى بقيريب ايتگن گپى سكونتده ياتگن كوز هواسينى او قدهى ياريب او تيب، عكس-صداسى

قايه تاشلرگه باريب اوريلگندهى بۇلدى. همه ياق سوو قويگندهى جيم، همه باشينى اېگيب تورردى.

- بيزلر او زى كيممىز، كمبغلرمىز، - دېب اېندى دويشپن ملايمليك بيلن گپ باشله دى. - بيزنى عمر بۇيى

خۇرلب، آياق آستى قىلىب كېلىشىدى، عمرىمىز جاهللىكده او تدى. ساوېت حكومتى اېندى بيزلرگه كوزى آچيلسين،

خط-سووادى چيقسين دېه پتى. بونينگ اوچون باله لرنى او قيتيشيمىز كېرەك...

دويشپن جواب كونگندهى جيم تورگن اېدى، حليگى، سېن قه ياقدن ملا بۇلېب قالدينگ، دېب سۇره گن بيرتق

پۇستينلىك آدم انصافگه كېلگندهى:

- هه، مىلى، جوده باله او قيتگينگ كېلىب قالگن بۇلسه، او قيته بېر، بيزگه نيمه... - دېب قۇيدى.

- لېكن سيزلردن التماسيم بار، - دېدى دويشپن، - مېنگه ياردم بېرىنگلر. انوو تېپه ده گى بايدن قالگن آتخانه نى

توزه تسك دېيمن، كۇپريك ساليش كېرەك، مكتبگه او تين كېرەك بۇله دى...

- شاشمىهى تور، هاى ييگيت، - دېب ساتيمقول تجنگ ينه تيرس اېتېب بير توپوردى. ده، بيران نرسه نى نشانگه

آلگندهى، كۇزلرينى قيسىب توريب گپ باشله دى:

- سېن، ييگيتچه دېيمن، مكتب آچمەن، دېب مونچه كته كېتمه سنگ؟ اوستينگ گه كيشگه چاپانينگ يۇق،

آستينگه مينيشگه آتینگ، بير پرچه بۇلسه هم هيدەب قۇيگن بيرينگ، قۇرهنگ گه باغلب قۇيگن بيرانته مالينگ

يۇق-كو! سېن، نيمه، آت او غيرلب كون كۇرماقچى ميسن؟..

- بير كونيم او تر. حكومت مېنگه معاش تۇله يدى.

- بايه دن بېرى قه ياقده اېدينگ، شونداق دېمه يسن مى؟ - ساتيمقول گپنى او رينلتيب، او زيدن-او زى راضى

بۇلگندهى، ايلجه ييب اېگر اوستيده بير كېكە ييب قۇيدى. - گپ بو ياقده اېكن، بيلديك اېندى. اونداغ بۇلسه، ييگيتچه،

بيلگينگنى قىلىب، حكومت معاشى بيلن باله لرنى او قيته بېر، حكومت نينگ خزينه سيدة نيمه كۇپ، پول كۇپ. بيزنى

تينچ قۇى، او ز تشويشيمىز هم باشيمىزدن آشيب ياتيدى...

ساتيمقول شو گپلرنى ايتدى. يو، آت نينگ باشىنى بوريب جۇنب قالدى. اونينگ آرقه سىدن باشقەلر هم ترقب كېتىشىدى. دويشپن كاغذنى قۇلىگە اوشلەگنچە، نيمە قىلىشىنى بىلمەي انچەگچە توريب قالدى...

مېن دويشپن گە اچىنىپ كۆزىمنى اوزمەي قرەب قالگن اپكنمن، يانيمدە اۋتوب بارەياتگن عمكيم جېركيب:

- ھە، البستى، سېن نيمە قىلىپ يوريپس بو يېردە، تور اويگە بار! - دېگن اېدى، بالەلرنينگ آرقه سىدن چاپيب كېتدیم. - بونى قرە، بو تيرمىزەكلر هم يىغىلىشگە سوقولەديگن عادت چىقىرىشىدى. يە!

اېرتەسىگە بىر گلە قىزلر سووگە كېتەياتگنمىزدە يۇلدە دويشپننى كۆردىك. او كېتمان، بېل كورەك، بالته كۆتريب سوودن كېچىپ اۋتوب كېتدى. شو- شو هر كونى اذاندە قارە شىنېل كىيگن دويشپن يالغىز اۋزى تېپەلىككە، اېگەسى تشلب كېتگن آتخانەگە چىقىپ، كېچقورون الە محلەدە آولگە قېتىپ توشردى.

گاھا آرقه سىگە كتەكان بىر باغ يىتاق يا كە پخل آرتىپ چىقىپ كېتەياتگىنى كۆردىك. اونى اوزاقدن كۆرگنلر اوزنگىگە آياق تيرەب، قۇللىرىنى سايبان قىلىپ:

- ھاي، انەوى تېپەلىككە پخل آرقەلب كېتەياتگن دويشپن معلم اېمس مى! - دېب قىزىقسىنىپ گپلىشىپ كېتىشىدى.

- ھە، اۋشە!

- وای، شۇرىنگ قورسین، معلملىك هم آسان اېمس اېكن- كو...

- بۇلمەسم- چى! آرقەلەگن يوكىنى قرە، باي نينگ قرالى هم مونچە كۆترمەيدى.

- گپگە كېلگندە اېه- ھە، جودە چېچن كۆرىنەدى!

- قۇلىدە مۇر باسىلگن قاغازى بار- دە، ھمە گپ شونە...

بىر كون اديردن تېزەك تېرىپ كېلەياتگنمىزدە، معلم نيمە قىلىپ اۋتيرگن اېكن دېب مکتب تامانگە بورىلدىك. بو سراي ايلگرى بىر باي نينگ آتخانەسى اېدى. قىش- قىراودە قولونلەگن بىيەلرنى تايچاقلرى بىلن شو يېردە باقىشىدى. ساوېت حاکمىتى اۋرنە تىلگندن كېين باي قە ياققە- دىر قاچىپ كېتدى. يو، شو بىلن آتخانەسى بۇش قالدى. بو يېرگە ھېچ كىم آياق باسمەي قۇيگىدن اطرافىنى اۋت، تىكانك باسىپ كېتگن اېدى. اېندى قرەسك، تىكانكلر ايلدىزى بىلن سوغورىپ آلىنىپ بىر جايگە اويىپ قۇيىلىدى، آتخانە ھاولىسى سوپورىپ- سىدىرىلىدى. يامغىر يوويپ، قولب توشگن دېوارلرى لاي بىلن شووھلىدى، اېشىك نينگ شلاغى چىقىپ آسىلىپ قالگن حلقەسى بىر عمللب اېپلشتىرىپ يە قاقيب قۇيىلىدى.

بىر آز دم آماقچى بۇلىپ، بۇيىمىز تېنگ تېزەك قاپلرنى بېرگە قۇيىپ تورگندىك، اوستى باشىگە لاي چېلنگن، يېنگلرى شىمىرلگن دويشپن اويدن چىقىپ كېلدى- دە، بىزنى كۆرىپ، يوزىدەگى تېرلىرىنى ارتىپ:

- ھە، يىخشى قىزلر، كېلىنگلر. تېزەك تېرىپ يوريپسىزلر مى؟ - دېدى.

بىز اويلىگنمىزدن چورق اېتمەي، بىر- بىرىمىزگە قرەب، قاپ تگىدە اۋتيرگن يېرىمىزدن، ھە، دېگندە باش سىلكىپ قۇيدىك. دويشپن اويلىگنمىزنى سېزدى- دە، بىزگە دلدە بېرگندەي جىلمەيىپ گپ قاندى:

- قاپلرىنگىز اۋزىنگىزدن ھم كتە- يە! كېلگىنگلر يىخشى بۇپتى قىزلر، بو مکتبنى سىزلرگە اتب آچىپمىن. مکتىنگلر ھم تخت بۇلىپ قالدى. حاضرگىنە بىر بورچككە بخارىدەي قىلىپ اۋچاق ھم قورىپ قۇيدىم، انە، كۆردىنگلر مى،

تامدن مۇرىسى ھەم چىقىپ تۇرىدى! اپندى قىشگە اۋتىن غەملەسك بۇلگنى، اۋتىندن غەم يېمەسك ھەم بۇلەدى، دلەدە نېمە كۇپ - قوورەى كۇپ. يېرگە قلىن پخل تۇشەيمىز-دە، انه اوندىن كېين اۋقىشىمىزنى باشلب يوبارەمىز. قلەى، اۋقىشگە ھوسىنگلر بار مى، مەكتىگە قىتنب تورەسىزلىرىمى؟

دوگانەلىرىم آرهسىدە ياشى كەتەسى مېن اپدىم، شو سېدىن جواب بېرىشگە باتىنىب:

- كېلىن آيىم يوبارسە، قىتنب تورەمن، - دېدىم.

- نېگە يوبارمىس اپكن، اويگە قىمب، اوستىنگدن قىل سالىب قۇير مىدى؟ اسمىنگ نېمە؟

- آلتىناى، - دېدىم، اپتىگىم نىنگ يىرتىغىدىن كۇرىنىب تورگن تىزەمنى كىم بىلن بېكىتىب.

- آلتىناى - اسمىنگ ھەم اۋزىنگ گە ماس، چىرايلى اپكن. - او اپرەلتىگندەى جىلمەيىب قۇيگن ابدى، دلىم ھەم

اىلىگندەى بۇلدى. - آلتىناى، اپسلى قىز كۇرىنەسن، باشقە بالەلرنى ھەم اۋزىنگ گە اپرگىشتىرىب، مەكتىدە اۋقىمىز، دېب

آلىب كېلگىن، خۇپ مى؟

- خۇپ، عمكى.

- مېنى آغەى دېنگلر. مەكتىنى كۇرەسىزلىرىمى؟ تارتىنمىسدىن كىرىب كۇرە بېرىنگلر.

- يۇق، بىز اويگە كېتەمىز، - دېب اويەلىنقىرەب جواب بېردىك.

- مىلى بۇلمەسە، اوى-اويىنگلرگە بارىنگلر، بىرە-تۇلە اۋقىشگە كېلگندە كۇررسىزلىرىمى. مېن قارانغى توشگونچە بارىب

ينە بىر آز يىتاق اۋرىب كېلە قالەى.

دويشېن اۋراق، ارقانلرنى آلىب دلەگە قرەب كېتدى. او كېتگندىن كېين بىز ھەم قاپلرىمىزنى آرقەلب آوول تامان

جۇنب قالدىك. تۇستىن كەلمگە بىر فكر كېلدى:

- ھاي، قىزلىرىم، - دېب دوگانەلىرىمنى تۇختىدىم. - كېلىنگلر، تېزەگىمىزنى مەكتىگە تۇكىب كېتەمىز، ھەر قلەى قىشگە

يرەب قالر.

- اويگە قوروق بارەمىز مى؟ عقلىنگى يېگن مىسن!؟

- بارىب يىنە تېرىب كېلەمىز-دە.

- بى، كېچ بۇلىب قالدى، اويە تازە سۇكىش اپشېتەمىز.

شوندەى دېشىدى-دە، اۋرتاقلرىم مېنگە قرەمسدىن، قاپلرنى كۇترىشىب جۇنب قالىشىدى.

مېن اۋشندە نېمە وجەدن شوندەى قىلگىنىمگە حلى ھەم توزوك كىنە عقلىم يېتمەى يورەدى. قىزلىرىمگىمگە

كىرمەگىنلرىدىن ايذا بۇلىب عارىم كېلدى مى ياكە گودكلىك چاغىمدىن مېن شۇرلىك بىران شىرىن سۇز اپشېتەمى بىر عمر

دكى يېب، كۇز ياشىم ھەم قورىب قالىگىدىن مى، كۇرمەگن، بىلمەگن بىر آدم يورەگىمنى اىلىتىب: «اپس-ھوشلى قىز

اپكىسن»، دېب اپرەكتىب ايتگن ايگى آغىز شىرىن سۇزى مېنى اپرىتىب يوباردى مى...

قىسمتىم، طالعىم، حىياتىم نىنگ بوتون اچىق-چوچوكلىرى، عذاب-عقوبتلرى منە شو بىر قاپ تېزەكدن باشلىنگىنى

يخشى بىلەمن، بونگە ايمانىم كامل. بوندەى دېشىم نىنگ باغشى شو كە، اۋشە كونى بو قىلمىشىم نىنگ آخرى نېمە

بۇلەدى، دېب اۋىلب-نېتىب اۋتىرمەى، عمرىمدە بىرىنچى مرتە يورەك يوتىب كۇنگلىم تارتگن ايشگە توكل قدم قۇيدىم.

اۋرتاقلرىم مېنى تشلب كېتىشگىدىن كېيىن يوگورىب دويشېن نىنگ مكتىبىگە قىتىب باردىم، قاپدەگى تېزەكنى اېشىك تىگىگە تۇكدىم. دە، تېزەك تېرىش اوچون غىزىلېب يەنە ادىرگە توشىب كېتدىم.

كەتكەن بىر ايشنى قايىل قىلىپ قۇيگىندە، يورەگىم دوكلېب، سېوئىچىم اىچىمگە سىغمەي كېتدى. كوچ-غىرىتىم جۇش اورىب، تۇغرى كېلگن تامانگە چاپقىلېب كېتە بېرىمىن. بختيارلىگىمدىن قوياش ھەم خىردار و، او ھەم قووانچىمگە شرىكدە، قوشدەي پرواز قىلىپ كېتىشىمدىن اونىنگ كۇنگلى آچىلگىنىنى اۋزىم ھەم بىلدىم. نېگە دېگندە، حاضرگىنە ثواب ايش قىلگن اېدىم. دە!

قوياش تېپەرلر اوستىگە يقىن كېلىپ قالگن اېدى-يو، لېكن، نظرىمدە، نىگھىمگە تۇيىب آلگىسى كېلگندە، حلى-بېرى باتگىسى يۇق اېدى. قوياش يۇلىمگە پايداناز سالىب، اياقلرىم آستىدەگى كوز توپراغىنى تۇق قىزىل، پوستى و آچ قىزىل نور بىلن بېزەب تورردى. گىر اطرافىمدە كېلكچەلر لىپ-لىپ اېتىب آلودەي يانەدى. مىنگ يماق كىمىزولمىننىگ كوموش رنگ توگمەلرىدە قوياش آلودەي يانىب تورەدى.

اۋزىم غىزىلېب چاپىب كېتەپمىن و، يېر، آسمان، شىمالگە قرەب: مېنى كۇرىب قۇيىنگلر!
كۇردىنگىز مى، غروردن باشىم آسمانده! مېن اېندى مكتىبە اۋقىيىمىن، باشقە بالەلرنى ھەم اۋزىم بىلن اۋقىشىگە آلىب بارەمن... - دېب شادلىگىم اىچىمگە سىغمەي كېتەپتى.

شو كۇيى اۋزىمدە يۇق، اۋىناقلىب يوگورىب بارەياتگن اېدىم، بىر وقت تېزەك تېرىش اېسىمگە توشىب قالدى. قىزىق، ياز بۇيى بو يېرلردن پادە ارىمس، ھەر قىدەمە تېزەك اوچرردى. اېندى، عكسىگە آلىب، تېزەكدن نام-نىشان ھەم كۇرىنمەسە-يە، خودى يېر يوتگندە! يا اۋزىم قىدىرمەدىم مى؟

تېزەك اخترىب يورە بېرىمىن. او زارماندە قالگور ھەم آندە-ساندە بىر كۇرىنىب قالەدى دېنگ.
قارانغى توشگونچە قاپىم تۇلمەي قالسە-يە، دېب يورەگىمنى واھمە باسىب، شاشىلگىمدىن چىيى بتەلرى آرەسىدە ادەشىب قالىمىن. اۋزىم قۇرقىب كېتەپمىن. بىر عملىب قاپىمنى يىرىملەگنىمدە كون باتىب، ادىرلرگە بىر زومدە، قارانغى توشدى-قۇيدى.

ھېچ محل يالغىز اۋزىم بوندەي بې محلدە يورمەگن اېدىم. سىكوتگە چۇمگن تېپەلرنى زمستان تون بوركب آلدى. بو يېردە مېنى بىر نرسە اوشلب قالەدىگندە، قاپنى دراۋ يىلكەمگە تشلب، آۋولگە قرەب چاپدىم. ازىرايى واھمە باسگىدىن، بقىرىشىم، يىغلەشىم ھەم ھېچ گپ اېمسدى، لېكن دويشېن نىنگ حلىگى گىلرى اېسىمدىن چىقمەگن، او عاجزلىگىمنى كۇرىب يەنە مېندىن حوصلەسى پىر بۇلمەسىن، دېگن خىيالگە باردىم. دە، عار-ناموس كوچلىلىك قىلدى، كۇزىمنى چىرت يومىب، دىمىمنى اىچىمگە يوتىب كېلە بېردىم. اۋقتووچى خودى مېنگە تىكىلىب قرەب تورگندە، يان-بېرىمگە قرەشدىن ھەم ھىيەقەمن، اۋزىمنى ددىل توتىب بارە بېردىم.

ھەمە ياغىمدىن تېر قويىلىب، چىنگ باسىب آۋولگە يېتىب كېلدىم، ھىسىرەگنىمچە آستانە باسىب اويگە كىرگن اېدىم، اۋچاق يانئىدە اۋتىرگن كېلىن آيىم مېنگە قرەب اۋشقىرىب اۋرنىدىن تورىب كېتدى.

كېلىن آيىم اۋزى بدفعل، قۇپال عىال اېدى.

- قیسی گۆردە یوریسن؟ - دېب دغدغه قیلدی مېن تامان تشلینب، جواب قیترگونیمچه بۆلمەى قۆلیمدهگی قاپنى یولیب آلیب اولاقتیریپ یوباردى: - قارانغى تونگچه سنقیب یوریب تېرگن تېزەگینگ شو می؟! قیزلر کېلیب آله قچان چقیمچیلیک قیلیب قۆییشگن بۆلسە کېرەک، دېب اۋیلەدیم.

- خدانینگ بلاسى، ایت بچه! مکتبه کیمینگ بار؟ اۋلیگینگ قاله قالسه بۆلمس میدى شو مکتبه! - کېلین آییم قولاغیمنى بورەب اورە کېتدی، - ایت بچه، یېتمچه! بۆرى نینگ بالهسى اۋلسه هم ایت بۆلمەیدى! آدملر نینگ باله لرى دلەدن اویگە تشیسه، سېن اویدن دلەگە تشیسن! مکتینگنى بورننگدن چیقمرەسم... قرەب تور حلی. ایکنیچی آیاق باسگینگنى کۆرسم، ایلگینگنى سیندیره من.

حلی شاشمه، سېنى... قنى مکتبدن آغیز آچیب کۆر-چی!

بقیریپ یوبارمەسم گۆرگەیدى، دېب نفسیمنى چیقمرەى، اۋزیمنى باسیب توردیم. کېین اۋچاققە خشک تشلب، کۆک موشوگیمنى سیلب اۋتیره بېردیم، کۆزیمدن تیرقیرەب یاش چیقیب کېتدی... موشوگیم هر گل بیغله گنیمده کېلیب تیزەمگە اۋتیریپ آردى. کېلین آییم نینگ کلتەگیدن بیغله گنیم یوق، قرغیش-دۇپاسلش لریگە-یو اۋرگنوب فالگندیم: اپندى کېلین آییم مېنى اۋلسه هم مکتبهگە یوبارمەیدى، دېب شونگە کویب بیغله دیم...

چمەسى، شوندىن ایكى کون اۋتگچ، اپرەلب اولدە ایتلر هورب، آدم آوازلىرى اېشیتیلیب قالدى.

بیلسک، دویشېن اویمه-اوى کیریپ باله لرنى اۋقیشگە بیغیب یورگن اېکن. او وقتلردە اولیمیزدە کۆچە قەیاقدە دېسیز، گولە اویلر اولدە یکم-دوگم و، هر کیم کۆنگلیگە یاققن جایگە اوى سالیب اۋتیره بېردى. اۋنتەچە باله نى اپرگشتیریپ، دویشېن هاۋلى مه-هاۋلى کیریپ یورگن اېکن.

بیز نینگ هاۋلیمیز بیر چېگە دە اېدى. کېلین آییم ایگلەمیز اۋغیردە تریق ینچیب تورگن اېدىک، عمکیم هاۋلیدە اۋرەگە کۆمیلگن بوغدانى آله یاتگن اېدى. بازارگە اېلگە ساتماقچى بۆلگن اېکن.

کېلین آییم ایگلەمیز نوبتمە نوبت اۋغیر دستەسینى گاه کۆتیریپ، گاه توشیریپ ترمە ینچیب توریبیمیز و، فرصت کېلگندە دویشېنلر تامانگە کۆز قیریمنى تشلب هم آله من. بیز نینگ هاۋلیگە کیرمەى بوریلیب کېتمەسەیدى، دېب قۇرقە من. کېلین آییم مېنى مکتبهگە بېرمسلیگىگە کۆزیم یېتیب تورگن بۆلسە هم، نیمەدن-دیر امیدوار بۆلیب، هېچ بۆلمەسە معلم بو هاۋلیدە توریشیمنى بیلیب قۆیسین، دېب بى طاقتلیک بیلن کوتە من: «اې خدا، کېلە قالسه اېکن»، دېب خدادن تیلک تیلب توریمن.

- سلام، ینگە، هارمنگلر، منە بیر گلە بۆلیب حال-احوال سۆرەگنى کېلدىک، - دېب دویشېن هزل-هوزول بیلن سلام بېریپ، بیر تۆدە باله لرنى آرقەسیدن اپرگشتیرگنچە هاۋلیگە کیریپ کېلدى.

کېلین آییم سلامیگە ایستە-ایستەمس علیک آگندەى بیر نیمە دېب مینغیرلپ قۆیدى-یو، لېکن عمکیم اۋرەدن باشینی کۆترمەدى هم. دویشېن پینگىنى هم بوزمەى، هاۋلى نینگ اۋرتەسیدە یاتگن غۆلەگە صولت تۆکیب باریب اۋتیردى، قۆلیگە قلم-کاغذ آلدى.

- بوگون مکتبى آچماقچیمیز. قیزیگیز نېچە یاشدە؟

كېلىن آيىم جواب قىترمەي، زردە بىلن اۋغىر دستەسىنى «گورس» اېتىب اوردى-دە، يەنە ايلنتىرىپ-ايلنتىرىپ قۇيدى.
 كېلىن آيىم نىنگ گپىرگىسى كېلمەي، اېنسەسى قاتىپ تورگنلىگى اوزاعىدىن سېزىلىپ تورردى.
 اېندى نىمە بۇلر اېكن، دېب ايچىمدن زىل كېتگندەي بۇلدىم.
 دويشېن مېنگە قرەب، كولىب قۇيگن اېدى، ھوو بىر گلدەگىدەي كۇنگلىم يەيرەب كېتدى.
 - آلتىناي، نېچە ياشگە كىرگىسن؟ - دېب سۇرەدى. مېن قۇرقىنىمدن ايندەمەدىم.
 - ياشى بىلن نىمە ايشىنگ بار، نىمە، تېرگاۋچى مىسن! - دېدى قۇرسلىك بىلن كېلىن آيىم. اۋقىشىنگ اۋزىنگ گە
 بوپورسىن. بونگە اۋقىشىنى كىم قۇيىدى، ناننى «نەننە» دېب يورگن اېركەتايلىر ھم اۋقىمسىن يوريشىدى-كو! بىر
 گلەسىنى يىغىپ آلىسەن-كو، اۋشەلرنى آلىپ بارە بېر مكتىنىگ گە، بىز بىلن ايشىنگ بۇلمەسىن.
 دويشېن ايرغىب اۋرىدىن تورردى-دە، رنگى اۋچىب، قباقلرى سالىنىپ:
 - بو گېنى اۋىلب گپىرەپسىز مى؟ خۇش، يېتىم خداگە نىمە يامانلىك قىلىدى؟ يا كە يېتىملر اۋقىمەسىن دېگن
 قانۇن بار مى؟

- قانۇن پانۇنىنگ بىلن ايشىم يۇق. مېن اۋزىم ذقانۇنمن، مېنگە قانۇنچىلىك قىلمە.
 - آغزىنگىزگە قرەب گپىرىنگ. بو قىز سىزگە كېرەك بۇلمەسە، بىزگە كېرەك. ساۋېت حكومتىگە كېرەك!
 بىزگە قرشى چىقسىنگىز، ذقانۇنچىلىگىمىزنى كۇرسىتىپ ھم قۇيەمىز!
 - سېن اۋزىنگ كىمسەن، كىم سېنى كتە قىلىپ قۇيدى! - دېب اۋدەغەيلەدى كېلىن آيىم. - بونگە، بىدىرىپ-ايچىرىپ
 يورگن مېن خۇجىنىلىك قىلەمن مى يا كە سىياق بچە درېدر سېن مى؟
 شو پىت بېلىگچە يلغاچ بۇلىب آلگن عمكىم اۋرەدن كۇرىنمەگندە، بىلمەدىم، بو دەنكى جىنگ نىنگ آخرى نىمە
 بۇلر اېدى؟ عمكىم بو اۋىدە اېر كىشى، خۇجىن بارلىگىنى اونوتىپ، خاتىنى نىنگ ھەر نرسەگە بورنىنى سوقىشىنى
 ياقىتىرمىسى. شوندىەي پىتلردە خاتىنىنى اۋلگودەي توتىپ اورردى.
 بو گل ھم زردەسى قىنىب كېتدى شېكىلى:

- ھاي، خاتىن دېمىن! - دېب جېركىب تىشلەدى او، اۋرەدن چىقىپ، - سېن قچاندن بېرى بو اۋى نىنگ
 بىي بېكەسى بۇلىپ قالدىنگ؟! كۇپ گپىرمە، ايشىنگى قىل! ايدە، تىشتن بېك نىنگ اۋغلى، ادى-بىدى ايتىشىپ اۋتىرمە،
 آلىب كېتە بېر قىزنى، اۋقىتەسن مى-چۇقىتەسن مى، بىلگىنىگى قىل. ايدە، قۇرەدن توياغىنگى شىقىلەتەب قال! كېت...
 - بونى مکتبەدە يەيرەتەب قۇيىپ، اۋغىرنى كىم يىنچر اېكن و، قازان-تباققە كىم قور اېكن، - دېب كېلىن آيىم
 منجەلقىلىك قىلە باشلەگن اېدى، عمكىم بقىرىپ:
 - يوم آغزىنگى، گپ بىرتە! - دېدى.

ھەر يامان نىنگ بىر يىخشىسى بار، دېگنلىدەي، بىرىنچى مرتە مکتبگە بارىشىم ماجراسى شوندىەي بۇلگن اېدى.
 شوندىن بويا نىمە دويشېن ھەر كونى اېرتەلب ھاۋلى-مە-ھاۋلى يورىپ، بىزنى مکتبگە آلىپ كېتە اېدى.
 بىرىنچى كونى مکتبگە بارگىمىزدە او بىزنى بىرگە تۇشلگن پىخل اوستىدە اۋتقىزىپ، ھەر بىرىمىزگە بىرتەدن دفتر،
 بىرتەدن قلم و بىرتەدن تىختەچە بېردى-دە:

- تخته چەنى تيزەنگيزگە قۇيسنگيز خط يازيش آسان بۇلەدى، - دېب توشونتىردى.

كېين دېوارگە ياپىشتىرىلگن صورتنى كۇرسەتەت:

- بو كىشى لېنين! - دېدى.

لېنين نىنگ شو صورتى بىر عمر اېسىمدە قالدى. كېين بو صورتى نىمەگە دىر ھېچ يېردە اوچرەتمەدەيم، اۋزىمچە اونى «دويشېن كۇرستگن صورت»، دېب يورەمن. لېنين اۋشە صورتىدە ھلپىلەگن حربى كىيمە، آزغىن، سقال-مۇيلاوى اۋسگن اېدى. يەرەدار قۇلىنى بۇينىگە آسب آلگن، باستىرىپ كىيگن كېپكەسى آستىدەگى زىرك كۇزلىرى بىلن ساكن باقىب تورردى. بو مېين، مېھلى كۇزلىرى بىزگە: «بالەكەيلەر، كېلەجگىمىز قندەى پارلاق بۇلىشىنى بىلسنگىز اېدى!» دېب تورگندەى اېدى. اۋشە خىرلى دىقەدە، نظرىمدە، او چىندن ھم مېنىگ كېلەجگىم تۇغرىسىدە خىيال سوريپ تورگندەى تويولگندى. دويشېن بو صورتى كۇپدن بېرى يانيدە آلىب يورگن بۇلسە كېرەك، راسمەنە پلاكات كاغذگە باسلىگن اېكن، اېسكىرىپ، چېتلىرى اوندە-موندا يىرتىلىپ ھم كېتگن... مكتىمىزنىنگ تۇرت دېوارىدە شو صورتدن باشقە ھېچ نىمە يۇق اېدى.

- بالەلەر، مېن سىزلىرگە حرف يازىشىنى، اۋقىش و حسابنى اۋرگتەمن، - دېگن اېدى اۋشندە دويشېن. - اۋزىم نىمەنى بىلسم، سىزلىرگە ھم شولرنى اۋرگتەمن...

ايتگندەى، دويشېن بىلگنلىرىنى ايه مسدن، صبر-طاقت بىلن بىزگە تەلىم بېرە باشلەدى. ھر بىرىمىزنىنگ يانىمىزگە كېلىپ قلم اوشلىشىنى اۋرگتىپ بۇلگندن كېين، بىز اېشىتمەگن گېلرنى زۇر اشتياق بىلن توشونتىرىپ، قولايىمىزگە قويىپ باردى. حاضر ھم اۋىلب توريپ، يازىلگن نرسەنى اۋزى زۇرغە ھىجەلب اۋقىيدىگن بو چلەسواد يىگىت نىنگ شوندى بويوك ايشگە بېل باغلىگنىگە حيران قالەمن، اخىر اونىنگ قۇلىدە بىرانتە درسلىك، حتا عادى الفبا كتاب ھم يۇق اېدى-دە! آتە-بووھلرى، يېتى پوشتى خط-سوادسىز اۋتىپ كېلگن بالەلرنى اۋقىتىش آسان گپ دېيسىز مى! دويشېن نىنگ نە درس پروگرامى و نە مېتوديكەدن خبرى بار اېدى. دنياىدە بوندەى نرسەلر بارلىگىنى بىلمەسدى ھم.

دويشېن بىزنى بىلگنىچە، قۇلىدن كېلگنىچە اۋقىتدى، كۇنگلىگە نىمە كېلگن بۇلسە شونى اۋقىتە بېردى. اونىنگ صاف كۇنگلىدن چىققن غيرت-تېشى بېھودە كېتمەدى، اۋز ئمرەلرىنى بېردى، بونگە ايمانىم كامل.

او قھرمانلىك كۇرستى-يو، لېكن بو قھرمانلىگىدن اۋزى ھم بېخبر اېدى. ھە، بو چىن قھرمانلىك اېدى، نېگە دېگندە، اۋشە كېزلىردە آوليدن باشقە جايى كۇرمەگن قىرغىز بالەلرى كۇز آلدىدە، اگر يارىق-تېشىكلردەى قارلى تاغ چۇقۇللىرى كۇرىنىپ تورەدىگن شو كلبەنى مکتب دېب اتش ممکن بۇلسە، شو مکتبەدە تۇستدن قولاق اېشىتمەگن، مثلى كۇرىلمەگن يىنگى دنيا نمايان بۇلدى.

لېنين يشب تورگن ماسكو شھرى اوليا آتەدن كتە، تاشكېنتدن ھم بىر نېچە مرتە كتەلىگىنى، دنياىدە تلس وادىسىدەى كېلەدىگن اولكن-اولكن دېنگىزلر بارلىگىنى، بو دېنگىزلردە تاغەدى-تاغەدى كېمەلر سوزىپ يورىشىنى بىز انە اۋشندە بىلگن اېدىك. بىلسك، بازاردە ساتىلەدىگن لمپە مايىنى بىر آستىدن قۇرىپ چىقىرىش اېكن. خلق بايىب، تورموشىمىز يىخىلىنگندە مکتىمىز دېرەزلىرى كتە-كتە آق اويدە بۇلىپ، بالەلر چوكىلردە اۋتىرىپ اۋقىيدىگن بۇلىشىگە بىز اۋشە وقتەدە ياق ايشانگن اېدىك.

اونچە-مونچە حرف تىگنيميزدن كېين، «آتە»، «آنە» سۆزىنى بىلمەسك ھەم، بىرىنچى يازگن سۆزىمىز «لېنين» بۇلدى. بىزنىڭ سىياسىي الفبامىز: «باي»، «بترەك»، «ساوپت» دېگن سۆزلەر اېدى.

دوئىشېن «انقلاب» سۆزىنى يازىشنى بىر يىلدىن كېين اۋرگتەمن، دېب وعدە قىلدى.

دوئىشېن، آتەسى تېمىر يۇلدە ايشلېب يورگن كېزلىرى، مېخايل سېمىونوويچ دېگن بىر كېكسە معلمنىڭ قۇلىدە ايگى قىش اۋقىگىنى، كېين عسكەرلىككە بارىپ، اقلر بىلن اوروشگنلىرىنى حكاية قىلگندە، بىز ھەم خىيالىمىزدە او بىلن يانمە-يان توريب جنگ قىلگندەى بۇلردىك. لېنين تۇغرىسىدە خودى اونى اۋز كۆزى بىلن كۆرگندەى ھىجانلىنېب گېپىردى. اونىڭ ايتگنلىرىنىڭ كۆپلىرى، البتە، بويوك داھىي حقىدە خلق آغزىدە داستان بۇلىپ يورگن روايتلەر اېدى. بونگە حاضر عقلىم يېتىپ توريپدى، لېكن بولر اۋشە كېزلىردە بىز، دوئىشېن شاگردلىرى اوچون كوندېك روشن حقىقتلەر اېدى. بىر كون آق كۈنگىللىك بىلن:

- آغە، لېنين بىلن قۇل بېرىشېب كۆرىشگن مېسىز؟ - دېب سوال بېرگندىك، معلمىمىز بىر خىل بۇلىپ باش چەيقەدى-دە:

- يۇق، بالەلر، لېنين بىلن يوز كۆرىشېش نصىب بۇلمەگن مېنگە، - دېب بىزنىڭ آلدىمىزدە خجالت بۇلگندەى خۇرسىنىپ قۇيدى.

ھەر آينىڭ آخىرىدە دوئىشېن ايش بىلن وولوستگە پىادە جۇنېب كېتردى-يو، شو بىلن ايگى-اوچ كون دېگندە قېتىپ كېلدى.

شو كونلردە بىز اونى جودە ساغىنىپ قالدردىك. بىر توغىشگن اكهمنى كوتگندەى كېلېن آيمىگە سېزدىرمەى، تېز-تېز پستكى يۇلگە قرەب، معلمنىڭ خورجون كۆترگن قىافەسى كۆرىنر مېكىن، يورەگىمنى ايليتووجى تېسىمنى قچان كۆرركىنمەن، معرفتلى سۆزلىرىنى قچان اېشىتركىنمەن، دېب يۇلگە انتظار بۇلىپ كوتردىم.

دوئىشېننىڭ شاگردلىرى اىچىدە اېنگ كتەسى مېن اېدىم. شونىڭ اوچون ھەم باشقەلردن اوقوويم بىخشىراق اېدى، لېكن، نظرىمدە، باشقە سېبى ھەم يۇق اېمسدى. معلمنىڭ ھەر بىر سۆزى، كۆرسىتگن ھەر بىر حرفى مېن اوچون تېرك، معلمگە اخلاصىم زۇر اېدى. دوئىشېننىڭ تىلىمىنى قولاغىمگە قويىپ آلىشدىن ھەم مېھىراق ايلىنچىم يۇق اېدى بو دىيادە.

دوئىشېننىڭ بېرگن دىفترىنى اىەب-اوهىلب، بىر كۆككە ايشانمەى، يورگن يۇلىمدە اۋراق اوچى بىلن بىر چىزىپ، كۆمىر بىلن دېوارگە، خىويچ بىلن قار اوستىگە حرف صورتىنى سالىب، سۆز تۇقىب يورردىم. نظرىمدە، دىيادە دوئىشېن دىن اۋتر عالم، اوندىن اۋتر عقللى آدم يۇق اېدى. شو آزدە قىش ھەم كىرىپ قالدى.

بىرىنچى قار توشگونچە تېپەننىڭ اېتگىدە شىلدېرەب آقىب تورگن ارىقدن قۇل اوشلەشىپ كېچىپ اۋتىپ يوردىك. كېين ارىقنىڭ سووى آياقتى كېسىپ يوبارەدىگن بۇلىپ، كىچكىنە بالەلرنىڭ كۆزىدىن تىرقىرەب ياش ھەم چىقىپ كېتدى. اېندى بالەلر تورنەدەى تىزىلىپ توريشردى. دوئىشېن اولرنى گلەم-گلدن بىرتەسىنى يىلكەسىگە آلىپ، ايكىنچىسىنى قۇلىدە كۆترىپ ارىقدن اۋتكىزىپ قۇيردى.

شولرنى حاضر اۋىلب كېتىپ، كۆرگن كۆزىمگە ھم ايشانگىم كېلمەى قالدى. آدملىر اۋشە وقتدە جاھللىگىدىن مى دېيىمىن يا كە بۇلمەسە عقلى كلتەلىك قىلگن مى، ھىتاوور، دویشىن دن كوليشردى. تاغدە قىشلىب، ھر زمان تېگىرمانگە كېلگن بايلرنى استى قۇيە بېرىنگ. اوستلرىدە پاچەپۇستىن، باشلرىدە سووسر تېلپىك، آستلرىدە سېمىز آتلىرىنى اۋىنەتىپ، كېچوو يانیدە بىزگە دوچ كېلگنلرىدە دویشىننى كەكە قىلگنلرى. قىلگندى:

- مەوى، بىرتەسىنى قۇلىگە، بىرتەسىنى آرقەلب آلگن جۇجەبىردەى كىم اۋزى؟ - دېب قەچىسى بىلن تورتىب اۋتمەى قۇيىمسدى بىرانتەسى.

باشقە بىرى:

- اتنگ، بونەقە محنتكشلىگىنى بىلگنىمدە، كىچىك خاتىنلىك كە آلدىم. كو! - دېبە خاخالب كولىب، ھەمە ياغىمىزگە لاي سچرەتىب اۋتىب كېتىشىردى.

اۋشندە خۇرلىگىم كېلىپ يىغلەگودەى بۇلردىم، غضبىم قىنب، كوچىم بېتسە آتنىنگ تىزگىنىدىن اوشلب، «معلمىمىزنىنگ صدقەسى كېتگور، اويتسىز، احمقلىر!» - دېب يوزلرىگە تىك باقىب قىچقىرگىم كېلدى.

بىراق نارسىدە قىزىنىنگ گىپگە كىم ھم قولاق سالردى. اچىق-اچىق كۆز ياشلرىمنى اىچىمگە يوتىب قالە بېردىم. دویشىن بۇلسە ھېچ نىمە كۆرمەگن، ھېچ نىمە اېشىتمەگندەى، بو سىقى گىلرگە پروا ھم قىلمسدى. قىتەنگە، بىران قىزىق گپ اۋىلب تاپىب، بىزلرنى ھەسىتىش پىيدن بۇلردى.

كۆپرىك سالىشگە ياغاچ تاپىش اوچون دویشىن ھر قنچە حرکت قىلسە ھم، بۇلمەدى. بىر كونى مکتىبدن قىتەياتگنىمىزدە، بالەلرنى ارىقدن اۋتكىزىب قۇيدىك. دە، دویشىن اىكلەمىز ارىق بۇيىدە قالدىك. سوو كېچىشدىن قوتولىش اوچون تاش و چىمدن ھەتمچى سەماقچى بۇلدىك.

راستىنى ايتگندە، آوولدهگىلرنىنگ اۋزلرى انصاف قىلىشسە، شو بېرگە اىكۋىتە. اوچتە تخته آلىب كېلىپ تشلشسە، كۆپرىك ھم بىتردى. قۇيردى، لېكن او زمانلردە اۋقىشنىنگ معناسىگە عقلى يېتمەگن خلاق، دویشىننى انچەبىن بېكارچى افندى دېب بىلىشىردى. چىدەسنگ اۋقىت، بىزنى تىنچ قۇي، دېگندەى، آت كېچگن بېرگە كۆپرىك سالىب اۋرگنەگن آدملىر، بىزنىنگ مشكلىمىزنى آسان قىلىش پىتى اوخلب توشلرىگە ھم كېلمىدى. يە! لېكن اولر، تەلرىگە بىر اۋىلب كۆرىشسە بۇلردى: نىمە اوچون باشقەلردن آرتىق بۇلسە بار كە، لېكن كم بېرى بۇلمەگن، عقلى ھوشى جايدە بو نوقىران بىگىتنىنگ شونچە عذاب. عقوبت، خۇرلىكلرىگە قرەمەى، تىرىشىب. تىرمشىب اولرنىنگ بالەلرىنى اۋقىتىب، قۇلدىن كېلگنىچە اولرگە علم بېرەياتگنىنىنگ وجھى نىمە اېدى؟

بىز اۋشە كونى ارىققە ھەتمچى سالەياتگنىمىزدە بىرىنچى قار توشگن اېدى. سوىك. سوىكلردن اۋتىب آياق. قۇلنى ققتىگن موزدېك سوودە دویشىننىنگ آياق يلىنگ بۇلىب آلىب، كتە. كتە خرسنگ تاشلرنى كۆترىب يورگىنگە حلى. حلى عقلىم بېتمەدى. ارىقنىنگ اۋرتە بىرىدن زۇرغە قدم تشلب بارردىك، سوو آياغىمنى كېسىپ كېتەى دېردى، بىر وقت بالدىرىمىنىنگ تامىرى تارتىشىب، المىگە چىدالمەى قالدىم، ناموس كوچلى، نە بقىرىشىمنى بىلەمن، نە قدىمنى راستلەى آلەمن. كۆزىم تىنىب بىقىلىب كېتەياتگن اېكنمن. دویشىن كۆرىب قالدى، قۇلئەگى تاشنى اىرغىتىب يوبارىب يانمىگە يوگورىب كېلدى، دست كۆترىب، ارىقدن آلىب چىقدى. دە، بېردە ياتگن شىنپلىگە قۇيدى. او گاه تىرىشىب، كۆكرىب

قالگن آياقلىرىمنى اوقه لر، گاه موزلب قالگن قۇللىرىمنى كفلرى آره سىگه آلب ايشقه لر، گاه اغزىگه يقين آلب بارىب نفسى بىلن ايللىتدى.

- قۇى، آلتىناى، صدغه ننگ كېتهى، سېن شو پېرده ايسىنىب اۋتيره بېر، - دېب دويشېن يلىنگندهى بۇلدى، - مېن اۋزىم حاضر بىتكزه من...

هتلمچىنى بىتيرگندن كېين، دويشېن اپتىگىنى كىيب تورىب، ساووقدن هورپه يگن اوضاعىمنى كۆرىب مېغىده كولىب قۇيدى:

- ايسىدىنگ مى، حشرچى قىز؟ شىنېلنى ياپىنىب آل، هه بلې! - دېدى. بىر آزدن كېين: - هوو اۋشنده تېزه ك قالدىرىب كېتگن سېن مېدىنگ، آلتىناى؟ - دېب سوال بېردى.
- هه، - دېدىم مېن.

دويشېن اۋزى بىلن اۋزى گېلىشكندهى: «اۋزىم هم شوندهى دېب اۋيلاودىم» دېگندهى مېغىده كولىب قۇيدى.
حلى - حلى اېسىمده، اۋشه آنده ايگى يوزىم يانىب آلاو بۇلىب كېتدى: بوندن چىقدى، بو ارزىمه گن نرسه نى معلمىم بىلگن و اېسىده سقلىب يورگن اېكن - ده! اۋزىمنى بختيار حس قىلدىم، باشىم آسمانگه يېتدى.

دويشېن هم مېنىگ خورسندلىگىمنى سېزدى.
- صدقه سى كېتهى، شو آياق قىزنى، - دېدى او مېنى اېركه لىتىب، - قندهى دانا قىز كه... قنى اېندى قۇلىمدن كېلسه، سېنى كته شهرگه يوبارىب اۋقىتسىم. اولوغ مرتبه لى آدم بۇلىب يېتىشردىنگ - ه!
شوندهى دېدى - يو، دويشېن شرته بورىلىب ارقى بۇيىگه باردى.

تاشلر اوستىدن شلدىره ب آقىب تورگن كۆم - كۆك سوو لىده ايگى قۇلى ارقه سىده - يو، كۆكره ك كېرىب، تاغ اوستىدن سوزىب اۋته ياتگن آق بولوتلرگه چنقاق كۆزلرى بىلن تىكىلىب، اۋى سوريب تورگنى حلى - حلى كۆز آلدىمدن كېتگن اېمس.

نېمه لرنى اۋيله دى اېكن اۋشنده؟ خيالده مېنى راستدن هم كته شهرگه اۋقىشگه يوبارگن بۇلسه مېكىن! مېن بۇلسم دويشېن نىنگ شىنېلىگه اۋره لىب آلب: «آه، قنى اېندى دويشېن توغىشگن اكهم بۇلسه - يو، بۇنىگه آسىلىب اېركه لب قىتىق - قىتىق قوچاقله سم، كۆزىمنى چىرت يومىب دنياده بار شىرىن - شىرىن گېلرنى شىويرلب قولاغىگه ايتسم! اې، خدايىم، اونى مېنگه توغىشگن اكه قيله قالسىنگ نېمه بۇپتى!» - دېب تىلك تىله گن اېدىم. اۋشنده معلمىمىزنى آدمگرچىلىگى، يىخشى نىتلرى اوچون، بىزلرنىنگ كېله جگىمىز تۇغرىسىده غمخۇرلىك قىلگنلىگى اوچون هم اونگه مهر قۇيىب، عزت - حرمتىنى بجا كېلتىرگن بۇلسك كېره ك. بىزلر گودك باله لر بۇلسك هم، اۋزىمچه، اۋشه وقتده ياق عقلىمىز يېتىب تورردى شونه قه نرسه لرگه.

بۇلمه سه تېزه دن سوو كېچىب، اىزغىرىنده نفسىمىز كېسىلىب، شونچه اوزاق جايگه - تېپه لىك كه هر كون قىتنب تىنكه - مدارىمىزنى قورىتىشگه بىزنى كىم مجبور قىلدى، دېسىز؟ مكتبگه اۋز اختىارىمىز بىلن هوس قىلىب بارردىك. اۋقىشلىرىنگ گه بارسه لرىنگ - چى، دېب بىزنى قىستاوگه آله دىگن هېچ كىم يۇق اېدى. بو موزخانه سرايده يوز - كۆزلرىمىزنى قىراو باسىب، آياق - قۇللىرىمىز ساووقدن موزلب قالسه هم، چيده ب اۋتيرردىك. فقط بخارى يانىگه

باریب نوبتمه. نوبت ایسینیب آردیک، قالگنلریمیز اوز اؤرنیمیزده دویشپن نینگ درسلیرگه قولاق سالیب، اؤقیش بیلن مشغول بؤلردیک.

منه شوندهی قهرتان قیش کونلریدن بیریده، اپندی اؤیله سم جنوری آی نینگ آخرلریده بؤلسه کپرهک، دویشپن اویمه. اوی کیریپ، بیزلرنی ییغدی. ده، مکتبگه باشلب کپتدی. او اینده مهی بارر، قباقلری بورگوت قناتیدهی اویولگن، رنگی اؤچگن، یوزی چؤغده تابلنگن تپمیردهی اونیقیب کپتگن اپدی. بیز معلمیمیزنی هپچ قچان بوندهی حالتده کؤرمهگن ابدیک. اونینگ، اوضاعیگه قره ب بیزلر هم جیم باردیک: بیران کؤنگیلسیز حال یوز بپرگینی سبزیب تورردیک.

یؤلده قار تپه لیکلریگه دوچ کپلگنیمیزده دویشپن دایما اول اؤزی یؤل آچر، اونینگ کپتیدن مین یورردیم، کپین همه باله لر اؤتیب آلیشردی. بو گل هم تپه گه چیقہ بپریشده کپچه سی قار اوییلیب قالگن اپکن، دویشپن یؤل آچگنی آلدینگه اؤتیب کپتدی. بعضیده آدم نینگ آرقه سیدن هم اونینگ اوضاعینی، کؤنگلیدن نیمه گپلر اؤته یاتگینی بیلسه بؤلدهی. اؤشنده هم معلمیمیز باشیگه آغیر مصیبت توشگنلیگی سبزیلیب تورردی، نپگه دپگنده، او باشینی قوی سالیب زؤرغه آیاق سودره ب کپته یاتگن اپدی. کؤز آلدیمده گاه قاره، گاه آق دهشت سالیب نمایان بؤلیب تورگنی حلی. حلی اسیمده: بیزلر غازدهی تیزیلیب تپه لیک که چیقیب کپته یاتگنیمیزده، قاره شینیل آستیدن دویشپن نینگ بوکچه یگن قدی کؤزگه تشلندی، اوندن یوقاریده آپاق قار تپه لیکلری تویه اؤرکچلریدهی کؤرینیب تورر، شمال هر گل حمله قیلگنده اولرنینگ اوچینی اوچیریپ کپتدی، اوندن هم بلندراقده - سوتدهی آپاق آسمانده بیر قاره بولوت قاره داغدهی کؤزگه چلینردی. مکتبگه بپتیب کپلگنیمیزده دویشپن بخاریگه آلاو هم یاقمه دی.

- اؤرنینگلردن تورینگلر، - دپ بویوردی. همه میز اؤرنیمیزدن تورردیک.

- تپله گینگلرنی آلینگلر، - دپدی.

بیزلر همه میز اطاعت بیلن تپله گیمیزنی قؤلیمیزگه آلدیک، اؤزی هم عسکرلیکدن کییب کپلگن قولاقچینی باشیدن یولیب آلدی. نیمه بؤلته یاتگنیگه عقلیمیز یپتمه ی توره بپردیک. کپین معلمیمیز ساووقدن بؤغیلگن اوزوق. اوزوق آواز بیلن گپ باشلدهی:

- لپنین آتمیز عالمدن اؤتدی، حاضر بوتون دنیا ده آدملر ماتمده. سیزلر هم جایجایلرینگیزدن قوزغلمه ی، منه بو صورتگه قره ب تورینگلر. بو کون بیر عمر خاطرینگیزده سقلنیب قالسین.

مکتبیمیزنینگ ایچی خودی سوو سپگندپک جیمجیت بؤلیب قالدی. ایشیک. تپشیکدن شمال نینگ اویولشی، شمال اوچیریپ کپلگن قارنینگ شیتیرلب پخل اوستیگه توشیشی هم ایشیتیلیب تورردی.

تینیم بیلمه گن شهرلر جیمیب، پیر و کؤکنی لرزه گه کپلتیریپ تورگن فابریکه لر سکونگه کپتگنده، گومبورلر دله. دشتلرنی ینگره تیب تورگن پو ایزدلر یپتگن جاییده تؤختب، بوتون دنیا ماتم لباسیگه بورکنیب آگنده - منه شو ماتم ساعتیده خلق نینگ بیر بؤلگی نینگ بیر ذره سی بؤلیمیش بیز، دویشپن نینگ شاگردلری مکتبیمیزده، هپچ کیم کؤرمه گن، هپچ کیم بیلمه گن بو موزدهی سرایده معلمیمیز بیلن یانمه. یان غمگین قیافه ده صف تارتیب تورردیک. لپنین اوچون

همەدن كۆپراق كويىب-پيشگن، اپنگ يقين كيشيلريدهى وعدالشدىك. لېنين باباميز بۇلسە يره دار قۇلى باغلاقليك، بايهگى-بايهگيدهى ھلپلەگن حربى كيمدە دېوارگە آصىقلىق جايدىن بيزلرگە جيلمەيب قەرب تورردى. او ھمان اۋشە آچىق چيرايى بيلن بيزگە قەرب: «كېلەجگىنگىز قندەى گۈزل، قندەى پارلاق بۇلشيني بيلسنگىز اېدى!» دېگندەى بۇلردى. اۋشە ساكن دقيقەدە، نظرىمدە، درحقيقت او مېنىنگ كېلەجگىمنى اۋىلب تورگندەى كۆرىنىب كېتدى كۆزىمگە.

كېين دويشېن كۆز ياشلريني ارتيب، بيزگە بير كۆز يوگورتيريب چيقدى. دە:
- مېن بوگون ولايتگە جۇنب كېتەمن. پارتىيەگە كىرەمن. اوچ كوندەن كېين قىتېب كېلەمن، - دېدى.
اۋشە اوچ كون، نظرىمدە، طبيعت نىنگ اپنگ اچىق، اپنگ قىغولى كونلرى بۇلدى. دنيدان اۋتگن اولوغ ذات نىنگ اۋرنى تۇلمەى، طبيعت ارمان ترانەسىنى بۇرانگە، اۋكسىك-اۋكسىك اۋشقىرگن شمالگە بېرىب، دردى المىنى قھرتان ساووققە بېرىب، قايە و خرسنگ تاشلرگە كېلىب اۋزىنى اوردى، تىنچىنى تاپالمەى قالدى... قىغو-حسرت، ندامت، تىلپىنىشدىن اۋزىنى توتالمەى، داد فرياد ايچيدە يېرېرچىن بۇلە بېردى...
اۋوليمىزگە جىملىك چۇكدى، پستلب توشگن بولوتلر آرەسىدە غىرە-شىرە قارەسى كۆرىنىب تورگن تاغ-تاشلر آستيدە جىمىب قالدى. قوروم باسگن مۇريلردن اوزون-اوزون توتون چىقىب تورردى، آدملىر اويدن كۇچەگە چىقمەى قۇيىشىدى. اطرافدە بۇريلر ھم اوولب قالىشىدى. قوتوريب، كتە يۇلدە كۆپە-كوندوز كونلرى ھم ھورەديگن بۇلىب قالىشىدى، كېچەلرى اۋولگە يقين كېلىب، تىشلب تارتقىلەيدىگن ھېچ نيمە تاپالمەى، تانگ آتگونچە اوولب ايزغىب يوريشردى.

معلمىمىزدن نېگە-دېر خواطر آلىب، اوستيدە ايسىقراق تۇنى ھم يۇق، يوپقە شىنېلدە بو ساووقدە قندەى آتېب كېلر اېكن، دېب يورەگىمنى ھاووجلب يوردىم. دويشېن كېلەديگن كوني كۇنگلىم غش بۇلە بېردى، اۋزىمنى قۇيرگە جاي تاپالمەى قالدىم. دم-بدم اېشىككە چىقىب، قارەسى كۆرىنر ميكىن دېب كۆزىم تۇرت بۇلىب توردىم؛ جىم-جىت، قارلى دلەدە آدمزاد بالەسىدن اثر ھم كۆرىنمەدى. نيمە بۇلديكىن، كېلمەى قالىش عادتى يۇق اېدى-كو!
«واى، خدايىم-اى، كېچگە قالمەى اېرتەراق كېلە قالسە-چى! بۇىگىنەنگدن ايلنەى، آغەم!
بېمحللە قەياقلردە يورگنىكىن!» - دېب ايچىمدە كايىب ھم آلدىم.
بىراق، اونسىز ندامگە قىردن جواب بۇلمەگندىن كېين، كېلىن آيىمگە بىلدىرمەى يىغلب ھم آلدىم.
ھدېگندە، اېشىككە يوگوريب توريشىم كېلىن آيىم نىنگ جانىگە تېگىب كېتگندىن كېين:
- ھاي، شوم آياق، اېشىكىنى تىنچ قۇيەسن مى-يۇق مى؟ گم بۇلىب اۋتيرسنگ-چى اۋرنىنگدە، اېپىنگنى يىگىر!
بالەلرنى ھم تازە موزلتىدىنگ، يشەمەگور! - دېب دغدغە قىلىب مېنى اېشىككە چىقمەى اۋتيرغىزىب قۇيدى.
قاش قارەيبىب قالدى، معلم نىنگ كېلگن-كېلمەگىدىن بېخبر اۋتيرردىم. تىپىرچىلب يورەگىم اۋىنب كېتە بېردى. ھر زماندە، دويشېن يېتىب كېلگن بۇلسە كېرەك، دېب اۋزىمنى آووتىب قۇيەمن.

ایتگن کونیده کېلمەى قالیش عادتى یۇق اېدى-کو، دېمىن اۋزىمگە-اۋزىم. گاه تابى قاجىب قالگن بۇلسە-یە، مدارى كېتىپ زۇرغە قدم تشلب كېلەياتگن-دير، بۇرانگە قالىب ادهشيب كېتسە نيمە قىلەمن، دېمىن. ايپ يىگىرماقچى بۇلەمن و، قۇلىم تىترەب ايپ ھدېب اوزىلگنى-اوزىلگن، بونى كۇرگن كېلىن آيىم نىنگ جذبەسى توتىب:

- سېنگە نيمە بلا بۇلدى؟! ياغاچ بۇلىب قالگن مى دېمىن قۇلىنگ؟ - دېب مېنگە خۇمرەيب غجيب تشلەماقدن بېرى بۇلىب اۋتيردى. كېين صبرى چىدمەى قالدى شېكىلى: - قارە قانىنگ آغزىنگن كېلگور! تور اۋرنيگن، صيقل بووى نىنگ قايىنى آباريب بېر، - دېدى.

سويونگنيمدن اۋرنيمدن ايرغيب توريب كېتىمىن. دويشېن اۋشە صيقل بووى نىنگ اويىدە تورردى-دە. صيقل بووى بيلن قرتنگباى آتە نىنگ مېنگە اوزاقراق قرينداشلىكى بار اېدى. ايلگرى اولرنيكىگە بارگنيمدە، وقت-وقتى بيلن تونب ھم قالردىم. كېلىن آيىم نىنگ اېسىگە شو نرسە كېلدى مى يا خدانىنگ مېنگە رحىمى كېلدى مى، ايشقىلىب، قاپنى قۇلىمگە اوشلب تورگنيمدە كېلىن آيىم يە:

- جودە جانىمگە تېگىب كېتىدىنگ، بار اۋشاققە! خۇب دېيىشسە، صيقلنىكىدە ياتىب قالا قال، يۇقال كۇزىمدن...- دېب قۇشىب قۇلدى.

يوگوريب ھاولىگە چىقدىم، شمال جذبەسى تونگن شىمىندەى بۇكىردى: اۋقچىگندەى بۇلردى-دە، كېين تۇستىن كىشىگە حملە قىلىب، لاويلب يانىب تورگن يوزلرېمگە قار تىكندەى كېلىب سنجىلردى. قاپنى قۇلتىغىمگە قىسىب آيب، اېندىگىنە كۇرىنىش بېرگن ات توياقلرى ايزىدن آول نىنگ نرىگى اوچىگە قرەب غىزىلب چاپىب كېتدىم. اۋزىم بۇلسم: «كېلگن مىكىن، معلم كېلگن مىكىن؟» دېب يك كىش شونى اۋىلەيمىن.

ھالاسلب يوگوريب يېتىب باردىم، قرەسم، يۇق. اېشىك الدیدە نىفسىم آغزىمگە تىقىلىب تاش قاتىب قالگنيمنى كۇرىب صيقل بووى قۇرقىب كېتدى:

- سېنگە نيمە بۇلدى؟ نە مونچە يوگورمەسنگ، تىنچلىك مى اۋزى؟

- ھە، اۋزىم. منە، قاپنىگىزىبى آيب كېلوودىم. ياتىب قالسم مىلى مى؟

- ھە، بالەم قالا قال، چىراغىم... آبا، جنى قىز-اې! يورەگىمنى ھم قىنىدن چىقرە يازدىنگ-ه!

اۋزىنگ ھم كوزدن بېرى قارەنگنى كۇرستمەى قۇيدىنگ. كېل، اۋتگە يقىن كېلىب اۋتير، ايسىنىب آل.

- قازانگە گۇشت تشلە، كمپىر، قىزىمنى مېمان قىل. دويشېن نىنگ ھم كېلەدىگن وقتى بۇلىب قالدى. - دېرە

يانىدە اېسكى كىز اېتىكنى يىمب اۋتيرگن قرتنگباى نىنگ آوازی چىقدى. - اللە قچان كېلىشى كېرەك اېدى، ھە مىلى، قارانغى توشگونچە كېلىب قالر. اويگە قىترە آت نىنگ قدمى ھم ايلدىملشىب قالدەى.

ھدېمەى دېرەلر قارانغىلىنېب، تون ھم كىرىب قالدى. يورەگىم پايللاوچىلىك قىلىب تورگندەى، ھر گل ايتلر واويلەگندە يا قولاغىمگە آدم تاووشى چلىنگندە بىر سېسكىنېب توشردىم. لېكن دويشېن دن درك يۇق. يىخى يىم كە، صيقل بووى بىر محلگچە اوندىن-بوندىن گېپرىب، وقت اۋتگىنى ھم بىلمەى قالدىك. انه كېلر، منە كېلر، دېب كوتىب اۋتيرە بېرىمىز، قرەسك، بىرىم كېچەدن آشىب كېتىدى، كوتە-كوتە چرچەگندن كېين قرتنگباى آتە:

- قۇى اېندى، كىمپىر، جايىنگى سال، ياتەمىز. بوگون كېلمەيدى اېندى. كېچ بۇلىب قالدى. باشلىقلىرىنىڭ نىمەسى كۇپ، ايشى كۇپ بۇلەدى، بىران ايش بىلن اوشلىنىپ قالگن بۇلسە كېرەك، بۇلمەسە اللەقچان اويدە بۇلردى، - دېدى. دە، يېچىنىپ اۋرنىگە ياتىشگە تيارلندى. مېنگە بخارىنىڭ آرقەسىگە، بىر بورچك كە جاي سالىب بېرىشدى. كۇزىمگە ھېچ اويقو كېلمەدى، چالنىڭ يۇتلى قۇزغىب، او ياندىن بو يانگە اغدرىلىپ، شيورلب دعا اۇقىپ ياتدى. دە، بىر محل تىنچىنى يۇقاتگن آدمەي:

- آتگىنەم نىڭ حالى نىمە كېچدى اېكن؟ تېكىنگە بىراو بىر توتەم خشك بېرمەيدى، يېمنى بۇلسە پولگە ھەم تاپىپ بۇلمەيدى، - دېب مىنغىرلب قۇيدى.

قرتنگىباي آتە بىر آزدن كېپن اوخلب قالدى. يو، لېكن شمال نىڭ اويلىشى كىشىنى تىنچ قۇيمەدى. شمال خودى تامدە پېسلىب يورگندەي غودور پنجهلرى بىلن اوى نىڭ تېپەسىنى اغدر. تۇنتر قىلر، آينەنى تىمدەلردى. ھاولىدە شمال دېوارگە كېلىپ اۋزىنى اورەياتگنى برالە اېشىتىلىپ تورردى.

چالنىڭ سۇزلرى مېنگە تسلى بېرمەدى. نظرىمدە، دویشېن حاضر يېتىپ كېلەدىگندەي، صورتى خىالىمدن كۇترىلمەي، كۇز آلدىمدە تورە بېردى، يالغىز اۋزى قىر. دلەدە احوالى نىمە كېچدىكىن، دېب يورەگىمنى واھمە باسە بېردى... شو احوالدە كۇزىم يومىلىپ كېتگن بۇلسە كېرەك، بىر محل يورەگىم ھاولىقىپ كېتدى. يو، باشىمنى ياستىقدن كۇتردىم. ساووق، خنك اۋولەگن تاۋوش يىنگرەب قەيەرلردە. دىر ھۋادە ترقەلىپ كېتدى. بۇرى آۋازى! بىرتە اېمس، بىر گلەگە اۋخشەيدى. بۇرىلر تۇرت تاماندن اۋولب، جدللىك بىلن يقىنلىشىپ كېلە بېردى. جۇر بۇلىشىپ بىر- كۇكنى بوزىپ گلەلشىپ، اۋولشى گاه اوزاقلىشىپ، گاه يقىنلىشىپ تورر، شمالدە قىر. دلەگە ترقەلردى، اخىرى آۋول چېتىگە يېتىپ كېلىشگندەي بۇلدى.

- بۇران قىقىرىشىپەپتى، بىر يوتگورلر، - دېدى كىمپىر شيورلب.

چال جىم گىنە قولاق سالىپ تورردى. دە، اۋرنىدىن ايرغىب تورردى:

- يۇق، كىمپىر، بولرنىڭ اۋولشى بېچىز اېمس! بىراونى قوويپ كېلىشىپەپتى. آدمىنى مى، بىران يىلقىنى مى، بىر نىمەنى اۋرەب آلىشگن. اېشىتەپسەن مى؟ خدا سقلەسەن، يەنە بىزنىڭ دویشېن بۇلمەسەن!

اخىر، او ھېچ نىمەنى پسند قىلمەيدىگن تېنتك. كو!

قرتنگىباي قارانغىدە تۇنىنى اخترىپ ھاولىقىپ قالدى.

- چىراغىنگى ياق، كىمپىر، چىراغىنگى ياقسنگ. چى! خدا خىرىنگى بېرسەن، تېزراق بۇل!

تېترەب. ققش بىز ھەم كىمپىر بىلن بىرگە شاشىپ اۋرنىمىزدن تورردىك، كىمپىر چىراقنى تاپىپ اۋىنى يارىتگونچە بۇرىلرنىڭ قوتورىپ اۋولشى تۇستىن تۇختب، جىم بۇلىشىدى. قالشىدى.

- يىقىتىشىدى، گۇرسۇختەلر! - دېب چال بقىرىپ يوباردى. دە، قۇلىگە تىاق آلىپ اۋزىنى اېشىك كە قرەب آتگن

اېدى، شو چاق ايتلرنىڭ اۋولەگن آۋازى اېشىتىلدى. كىم. دىر قار غىجىرلىتىپ دېرەزە ياندىن اۋتدى، طاقسىزلىك بىلن اېشىكىنى تۇتق. اورە باشلەدى.

اوى ايچيگه موزدېك بولوت ياپيريلىب كيردى. بولوت ترقلگنده قرهسك، دويشپن توربيدى. يوزيده قانى يۇق، آپاق آقريب كېتگن، اپتتيكيب، گنديرهكلب آستانه دن اؤتتېب، دېوارگه كېلىپ سويه نيب قالدې. ازبرايى حالدن كېتگندن:
- ميلتيق! - دېدى زۇرغە.

بيزلر گيپنى انگلەمەگندەي انگره ييب تورردىك. كۇز آلديمنى قارانغىلىك باسيپ، چال - كمپير نينگ:

- قاره قۇى، آق قۇى صدقه باشينگدن! بهاالدين اوليا سېنى اؤز پناهيده اسره بدى!

سېن ميدينگ، بۇتەم؟ - دېگن گېلرى قولاغيمگه كيرگيننى بيله من.

- ميلتيق قنى، ميلتيق، آتە؟ - دېب دويشپن ينه اپشيك تامانگه آتيلگن اېدى.

- ميلتيق يۇق، نيمە بۇلدى، قەياققە بارەسن؟ - دېب چال و كمپير دويشپن نينگ بۇينىگە آسيليشىدى.

- سۇيىل بار مى؟

- سۇيىلنى نيمە قىلەسن، هېچ قەياققە بارەيسن، اپسينگ جاييده مى، بالەم؟ كيم بيلن تېنگلشماقچيسن، بيزگە هم

رحمينگ كېلسين، - دېب ايگاؤلرى يلنيب - يالواريشدى.

بيردنيگە بوتون اوضاعيم شله ييم بۇلگندەي سېكىن بارىب اؤرنيمگە ياتىب آلديم.

- اولگورالمە ديم، هاووليگە يېتىب كېلووديم هم كە، باسيب آليشىدى، - دېب آغير خۇرسينيپ قەچيسيني

بورچك كە ايرغيتدى دونشپن. - آت يۇلدە كېلەياتگندە ياق مدارى قورينگن اېدى، بۇريلر قوويب قاليشىدى، آوولگە

زۇرغە چاپيب كېلدى. يو، گوپ اپتېب ييقيلىدى، اؤشە زمانى همەسى كېلىب اوستيگە ياپيريلىشىدى.

- خدا اؤزى سېنى بير اسره بدى! آت كېتسە صدقه سده غە، آت ييقيلمەگندە سېنى هم امان قۇيوشمسدى، اوليا

بهاوالدين قۇللبدى سېنى، آخري بخير بۇلسين. اپندى يېچينيپ اؤتگە يقينراق كېل. كېل، اپتېگينگنى تارتيب قۇيەي، -

دېب قرتنگباي آتە سويونگنيدن دويشپننى قۇيرگە جاي تاپالمەي قالدې.

- هاى، كمپير، نيمەنگ بار ييپيدىگن، ايسيت. بير خدا اسره بدى اؤزينگنى، بالەم.

اولر آلاوگە يقين بارىب اؤتيريشدى. شوندىن كېين قرتنگباي يېنگيل تارتيب خۇرسينيپ قۇيدى:

- هە، مىلى، پېشانەنگدە يازيلگنى بۇپتى. اؤزينگ هم مونچە كېچ يۇلگە چيقمەسنگ؟

- ولايت كمپتەسيده مجلس چۇزىلىب كېتوودى، آتە. پارتية گە كيرديم.

- بو ايشينگ يخشى بۇپتى. شونداغ اېكن، اېرتەگە اېرتەلب كېلە قالسنگ بۇلمس ميدى؟ اخير، سېنى بير او

يېلكنگدن ايتريب، كېت، دېمەگن - دير؟

- بالەلرگە بوگون كېلەمن دېب وعدە بېرووديم، - دېب جواب قىلدى دويشپن، - اېرتەگە اېرتەلب اؤقيشيميزنى

باشلەيميز.

- آبا، تېنتگ. اې! ينه بالەلريم دېيدى. يە! - دېب قرتنگباي نينگ جهلى چيقيپ بير سېچيب توشدى:

- توبە، بالەلرگە وعدە بېرووديم دېيدى. يە! شو ميشيقيلرني دېب، خدا كۇرستمەسين، بيران فلاكتگە اوچرەسنگ،

اوندە نيمە بۇلردى؟ نيمە دېپەسنى اؤزينگ، بير اؤيلب كۇرسنگ. چى؟

- بونى مېن مۇقدس بورچىم دېب بىلەن، آتەخان. بو-كو مىلى-كو-يه، هر گل پياده بارىب، پياده كېلدىم، بو سفر شيطان مېنى يۇلدىن آزديرىب، يالغىز آتېنگىزدن اجرە تىب، بۇرلەرگە خام تىلاش قىلىپ بېرگىمىنى ايتمەيسىز مى...
- باش-كۆزىنگىن صدىقه، بالەم! شو قىرچىغى آتى هم گىرىب اۇتيرىسن مى، - دېب قىرتىنگىباي كىنايه ارەلش گىرىب قۇيدى. - بىر عمر پېشانە مگە آت بىتگن اېمىس، بو ياغى هم بىر گپ بۇلر. ساوېت حكومتى نىنگ سده غەسى كېتەي، يەنە آتلىك بۇلىپ قالرمن...
- شونداغ دېسنگىز-چى، چالىم، - دېدى صىقل كىمپىر يىغله مسىرەگن آواز بىلن، - آت سېندن ايلنسىن... آوقتىنگى ايسىغىدە ايچە قال، بالەم...

جىملىك چۇكدى. بىر آزدن كېين قىرتىنگىباي خىال سوريب تېزەك چۇغنى تىتكىلپ اۇتيرىب:
- قرەب تورسىم، اۇزىنگ اېس-هوشلى يىگىتسىن. بو گودك بالەلرنى اۇقىتەن، دېب اۇزىنگى مىنگ عذابگە دچار قىلەپسىن. شوندىن باشقە توزوكراق ايش قورىب قالگن مى سېنگە؟ اۇزىنگى بونچە خوار قىلمەسنگ، اوندىن كۇرە، بىرانتەسىگە چۇپانلىك كە ياللىسنگ هم، اوستىنگ بوت، قارىنگ تۇق بۇلردى-كو، اخىر...
- آتە، جگرچىلىك قىلىپ مېنگە يورەگىنگىز اچىشىب توريىدى، بىلەن. اگر شو ياش بالەلر هم سىزگە اۇخشىب، اۇقىش نىنگ نىمە كېرەگى بار، اۇقىب نىمە بۇلردىك دېب توريىسە، اوندى ساوېت حكومتى نىنگ ايشى يوريىمەي قالەدى-كو. اۇزىنگى ساوېت حكومتى نىنگ سده غەسى كېتەي، عمرى اوزاق بۇلىسىن دېپەپسىز-كو! شو وجەدن بالە اۇقىتىشنى اۇزىمگە خوارلىك دېب بىلمەيمىن. قى اېندى، قۇلىمدن كېلسە، بالەلرگە كۇپراق بىلىم بېرالىم، ارمانىم قالمس اېدى. اخىر، لېنىن هم ايتگن-كو...

- هە، ايتگنچە... دېب قىرتىنگىباي دويىشېن نىنگ گىپنى بۇلدى-يو، بىر آز جىم تورگچ دېدى:
- سېن-كو، جانىنگى جبارگە بېرىب يوريىسن. قنى، كۇز ياشىنگ بىلن لېنىننى تىرلىتيرىب آلالسىنگ اېدى! قنى اېندى دنياىدە شونەقە كوچ تاپىلسە اېدى! يا بۇلمەسە سېن، باشقە آدملردە درد قالماگن، دېب اۇيلەپسىن مى؟ اخىر، يورەك-بىرغىمىز توناقىب كېتەپتى-كو! ناعلاجىمىز-دە! دىنى باشقە بۇلسە هم، سياستگە تۇغرى كېلەدى مى-يۇق مى، اونگە اتب كونىگە بېش وقت دعا اۇقىب يوريىمىن. بعضىدە، دويىشېن بالەم، قنچەلىك قىغورىب كۇز ياشى قىلىسك هم، برى-بىر، فايدهسى يۇقلىگىگە عقلىم يېتىب تورهدى. مېن كېكسە باشىمگە شوندى دېب قۇيدىم: لېنىن خلق آرهسىگە سىنگىب قالدى، دويىشېن، اېندى قاندىن قانگە، آتەدن بالەگە اۇتىب، اېدى برحيات بۇلىپ قالەدى...
- تىلىنگىزدن ايلنەي، آتەخان، حق گىپنى ايتدىنگىز. او اۇزى دنياىدن اۇتدى-يو، لېكن بىزلر حياتنى لېنىن اندازەسى بىلن اۇلچەيمىز.

اولرنىنگ گىپنى اېشىتىب ياتىب، مېن انچەدن كېين سېكىن-استە اۇزىمگە كېلگندەي بۇلدىم. اول همەسى توشدەي كۇرىندى، دويىشېن نىنگ اېسن-امان قىتگىنگە انچەگچە كۇنگىم ايشانمەي ياتدى.
بىر محلدە يورەگىم قىوانچگە تۇلىب تاشگىدىن نىفسىم بۇغزىمگە سىغمەي قالىدى، ازبرايى سويونگىمىدىن اۇپكەم تۇلىب كۇز ياشلىرىم دوو-دوو تۇكىلىپ، يىغلب يوباردىم! بىلمەيدىم، دنياىدە هېچ كىم مېنچەلىك خورسند بۇلگن مىكىن! شو دمەدە چال-كىمپىرنىنگ كلبەسى هم، بۇراندەي بۇكىرەياتگن تون هم، آولنىنگ بىر بورچەگىدە قىرتىنگىباي نىنگ يالغىز

آتىنى تارتقىلىب خام تالاش قىلەياتىگن بىر گلە بۇرىلەر ھەم، ھېچ نىمە كۆرىنمەي قالدى! قەلب، ادراک، بوتون وجودىم نور سىنگرى بېپايان، بې نھايە عجاب بخت درياسىگە غرق بۇلگندى. يىغىم اېشىتىلمەسىن دەپ باشىمنى كۆرپەگە بورك، آغزىمنى قىتق يومىب آلدیم و، لېكن دويشېن:

- بو يىغلىياتىگن كىم بۇلدى؟ - دەپ سۇرەب قالدى.

- ھە، آلتىنای، بايە قۇرقىب كېتوودى، شونگە يىغلىپىتى، - دەپدى صىقل بووى.

- آلتىنای؟ نىمە قىلىپ يورىيدى بو يېردە؟ دويشېن اۋرىنىد ايرغىب توردى، تېپەمگە كېلىپ تىزەلب اۋتيردى-دە،

يېلكەمگە قۇلىنى تېگىزىب: اى-اى، آلتىنای، نىمە بۇلدى سېنگە، نېگە يىغلىپەپسەن؟ - دەپ سۇرەدى.

مېن بۇلىم يىغىمنى تىيالىمەي، يوزىمنى دېوارگە اۋگىرىب، بدتر ھۇنگرەب يىغلب يوباردىم.

- ھە، آياق قىز، نىمەدن قۇرقىدىگ؟ تېنتك قىز! كپ-كئە بۇلىب-ھ... قنى... مېنگە بىر قرە-چى!

دويشېن نىنگ بۇينىدن قىتق قوچاقلىب آلدیم، كۆز ياشلىرىم بىلن يويولگن، آلاو بۇلىب يانىب تورگن يوزلىرىمنى

اونىنگ يېلكەسىگە قۇيگنىمچە اۋزىمنى توتالمەي شىرىن-شىرىن يىغلىي بېردىم!

سويونگنىمدن ايچىمدن قلىتيراق توردى.

- وای، وای، يورەگى توشىب قالگن مى دېمىن. كىمپىر، بونگە بىر دم سالىب قۇيسىنگ-چى، كېل تېزراق

قىمىرلەسىنگ-چى، - دەپ قرتىنگىباي ھەم نىمدن توردى.

ھەملەرى بې سىرانجام بۇلىب قالىشىدى.

صىقل بووى اللەقندە دىعالرنى اۋقىب، گاه يوزىمگە سوو پورك، گاه يېلكەلىرىمنى قاقىب يورىيدى-يو، يەنە اۋزى

مېنگە قۇشىلىشىب يىغلىيدى. اۋشندە يورەگىم قووانچگە تۇلىب-تاشگنىدن اۋرىنىد جىلىب قالگىنىنى بىلىشىە اېدى،

بونى تعريفلىشىگە حالىم يۇق اېدى، راستىنى ايتىگندە، عاجزلىك ھەم قىلردىم.

تىنچىب، كۆزىم اويقوگە كېتگونچە، دويشېن قىزىب كېتىگن پېشانەمنى ساووق قۇلى بىلن سىلب يانىمدە اۋتيردى.

...قىش داوان آشىدى. بەهار يېلى يېتىب كېلگندە تاغ قۇينىدە آق قار، كۆك موز سىلجىب اۋزىگە يۇل آچىب كئە-كئە

تاشلىرنى يومەلتىب يوبارگندە، بەهار ترانەسىنى اۋىنب تاشقىن سوولر تاغ يېلكەلىرىدن شىلدىرەب آقىب توشدى.

احتمال، بو مېنىگ اىلك ياشلىك بەھارىم بۇلگن-دېر. بەھار كۆركى كۆزىمگە ھەر يىلگىدن باشقەچەراق تويولدى

شېكىلى، بىزىنىگ مكىتىمىز اۋرنىشگن تېپەدن كۆرىنگن عجاب بەھار منظرەسى مېنى اۋزىگە مفتون قىلردى. يېر خودى

قولاچ يايىب اۋزىنى تۇختالمەي تاغدن قوياش نورىگە غرق بۇلگن، يىنگىل، سوپوق قىنە توتون قاپلەگن كۆكىمىتىر

بېپايان دلە-قىرلرگە غىزىلېب يوگورىب بارەياتىگندە بۇلر، اللەقەپىرلردن ھوانى لىزەگە كېلتىرىب كىشىنەگن چۇزىق يىلقى

آوازی اېشىتىلىب تورر، آسمانده كوموش بولوتلر آرەلب كىشىگە ذوق بېرىب اۋتەياتىگن تورنەلر يېر-و كۆككە بەھاردن

درک بېرىب اوزاق سفرگە چارلەگندەي صف تارتىب اۋتىشىردى.

بەھار كېلىشى بىلن بىزلىرگە ھەم جان كىردى. اۋىن-كولگىمىز كۇپەيىب، مکتىدن آولگە بىر-بىرىمىزنى قوولەشىب،

قىيىقىرىشىب بارردىك. كېلىن-آيىم-نىنگ بونگە غشى كېلىب، ھەر گل بىر قرغىب آلمەسە كۇنگلى اۋرنىگە توشمىسدى:

- ھې، طويە، مونچە شتە لاق آتمە سنگ؟ سۇلقماندەى بۇيىنگ بىر جاىگە يېتىب قاليدى-يو، يوريشىنگنى قرە، يا قرى قىزلىكنى بۇيىنگ گە آلماقچى ميسن؟ سېن تېنگى قىزلر الەقچان ابرگە چىقىب، قىين آنەلىك-قىين آتەلىك بۇلىب آلىشىدى، سېن بۇلسنگ... ھوو، تاپگن متاعىنگ باشىنگدە قالسىن! مکتىبىنگ بىلن قۇش مزار بۇلگور! حلى شاشمەى تور، ادبىنگنى بېرمەسم سېنى...

كېلىن آيىم نىنگ دۇقلىرى ھم مېنگە اونچە كار قىلمىدى، اونىنگ قرغىشلىرىنى اېشىتە بېرىب اېتىم اۇلىب قالگندى. ايچى قارەلىگىدن قرى قىز دېردى، بۇلمەسە بۇيىم اۋزى شو بىل بەھاردە سل چۇزىلگىنى دېمەسە، اۋزىم بايەگى-بايەگى، دويشېن آيتماقچى، ساچى پخماق ملە قىزمەن-كو... دويشېن نىنگ گېگە جھلىم ھم چىقمىدى. «ساچىم-كو پخماق-كو-يە، - دېب اۋىلردىم اۋزىمچە، - لېكن ملە اېمىمەن. بۇيىم يېتسىن بىر چىرايلى قىز بۇلەى كە، آدملىرىنىڭ ھوسى كېلىسىن! دويشېن مېنگە: كۇزلىرىنگ يولدوزدەى يانىب توردەى، ستارەنگ ايسىق، آلتىناى»، - دېب ايتىب يورەدى-كو!

بىر كۈنى مکتىدن كېلىم ھاۋلىمىزدە ايگى بېگانە آت باغلاقلىك توريىدى. اېگر-جېدوغيگە قرەگندە، اېگەلىرى تاغدن توشىشگن. ايلگرى ھم بازار-اۋچاردن قېتىشە ھاۋلىمىزگە كىرىب اۋتېشردى.

كېلىن آيىم نىنگ قندەى-دىر بې اۋخشاۋ خاخالب كولگنى آستانە ھتە مېمىدناق قولاغىمگە چىلىدى:
- جىين بالە، كۇپەم پېشىقلىك قىلە بېرمە، كىمىب قالمەيسن. كېلىن آيىم نىنگ قدرىنى جزمىنىڭ قۇلىنگ گە تېككندە بىلەسن! حلى زمان اۋزىنگ ھم كۇررسن! خى-خى-خى!

ھەملەرى گور اېتىب كولىب يوبارىشىدى، مېن آستانەدە پىدا بۇلگىمىنى كۇرىب، جىم بۇلىب قالىشىدى. تۇردە نمت اوستىگە يازىلگن دسترخوان يانيدە يوزلىرى قىپ-قىزىل، سېمىز بىر آدم اۋتېرگن اېكن. او كتە سووسر تېلپىگى آستىدن مېنگە يلت اېتىب قرەب، تاماغىنى قىرىب يۇتلىگندەى بۇلدى.

- اي، كېلىنگ، آپاق قىز، كېلە قالىنگ آياغىم! - قرەسم، كېلىن آيىم جىلمەيىب، جودە شىرىن سۇز بۇلىب قاليدى. عمكىم ھم نمت نىنگ بىر چېكەسىدە يەنە بىراۋ بىلن اۋتېرىدى. «توس، شاھ» دېب قرته اۋىنب، عرق ايچىب، طعام يېب اۋتېرىشىدى. ايكاولرى نىنگ ھم كىفى بار-و، قرته اورگندە تېرەنىب كلەلىرىنى قىمىرلەتە دىلر.

كۇك موشوگىم دسترخوانگە يقىن كېلگن اېدى، يوزى قىزىل آدم اونى مشى بىلن بىر اوردى، موشوك بې چارە جان اچىغىدە مياۋلب، بىر بورچك كە بارىب جىم بۇلىب قالدى. يېگن مشى جانىدن اۋتېب كېتدى. دە! قندەى قىلىب چىقىب كېتىشىمنى بىلمەى تورگنىمدە، كېلىن آيىم مېنگە اسقاتدى:

- ايلنەى بالەم، طعامىنگ قازاندە، آلىب يېپە قال، - دېدى.
اويدن تشقرى چىقىب كېتدىم و، لېكن كېلىن آيىم نىنگ تىلپاغلمەلىگىنى كۇرىب، كۇنگلىم غش بۇلىب قالدى. بې اختىار ھوشيار تارتدىم.

چمەسى، ايگى ساعىتلردن كېين مھمانلر آتلىرىگە مېنىب، تاققە جۇنب كېتىشىدى. كېلىن آيىم يەنە بايەگىدەى: «شومشوك، تىرىك يېتىمچە»، - دېب قرغەى باشلەگن اېدى. ھە، بايەگى مستلىگىدە ايتگن گىلرى اېكن-دە، دېب كۇنگلىم اۋرنىگە توشدى.

شو واقعه دن بیر آز اؤتگچ، بیزنیکگه بیر ایش بیلن صیقل بووی کیریپ کهلدی. هاولیده یورگنیمده اونینگ: «واى، بو نیمهسى! اووالیگه قالیشدن قۇرقمه یسن می؟» - دېب کۇنگلی بوزیلیپ گپیرگنینی ایشیتیب قالدیم.

کهلین آییم بیلن صیقل بووی ایگلەسى قتیق ایتیشیب قالیشدی، بیر محل صیقل بووی قیزیپ-بۇزریپ اویدن چیقیپ کهلدی. کمپیر هم رحمی کهلپ، هم اؤقره ییب مېنگه قره دی-یو، اینده مهی چیقیپ کهلدی.

کۇنگلیم غلطی بۇلیپ قالدی. نېگه مېنگه اؤقره ییب قره دیکین، نیمه یامانلیک قیلوودیم؟

اېرتەسى کونی مکتبگه بارسم، دویشپن نینگ اوضاعی بوزوق کؤریندی، سیرینی بای بېرمسلیک که حرکت قیلماقچی بۇله دی-یو، لېکن نیمه دن-دیر خفه. ینه رزم سالیپ تورسم، مېن تامانگه قره مسلیک پیدن بۇله دی. درسدن کپین بیز همه میز گلە-گلە بۇلیپ مکتبدن چیقمن اېدیك، دویشپن مېنی چقیریپ قالدی:

- تۇخته، آلتینای، - دېب یانیمگه کهلدی. ده، کۇزیمگه تیکلیپ توریپ قۇلینی یپلکه مگه قۇیدی. - اویینگ گه بارمه، آلتینای، گپیمگه توشوندینگ می؟ - دېدی. یوره گیم شوو اېتیب کهلدی. کهلین آییم نینگ کۇنگلیده گی نیتینی اېندی توشوندیم.

- جوابینی مېن اؤزیم بېرمەن، - دېدی دویشپن، - حاضرچه بیزنیکیده تورەسن، کۇزیمدن اوزاققه کپتمه گین، خۇپ می؟

رنگیم اؤچیب کهلگن بۇلسه کپره ک، دویشپن اییگیمدن کؤتریپ، کۇزیمگه تیک باقادی:

- قۇرقمه، آلتینای! - دېدی، او عادتیچه کولپ قۇییب، - مېن یانینگده بۇلگنیمده هېچ کیمدن قۇرقمه. اؤقیشینگدن قالمه، هېچ نیمه نی خیالینگ گه کهلتمه!.. قۇرقاقلیگینگنی اؤزیم هم بیلەمن-کویه... - دېب اېسیگه بیر نرسه توشگننن خاخالب کولپ یوباردی. - سېنگه انچه دن بو یان بیر نرسه نی ایتماقچی بۇلیپ یوروودیم. اېسینگده می، هۇ اؤشندە قرتنگبای آته، اذاندە توریپ آلیب قه یاققه-دیر چیقیپ کهلگن اېدی. بیر وقت قره سم، سېنگه دم سالدیره من دېب، بیلەسن می کیمنی - فالیننی، حلیگی جاینتونینگ کمپیرینی باشلب کهلیدى. - نیمه گه آلیب کهلدینگیز، دېسم: -

بیر دم سالیپ قۇیسین، آلتینای نینگ یوره گی قۇرققنیدن جاییدن کؤچیب قالیدى دېدی. - ای، بو البستینی جۇنه تینگ، بونگه بېره دیگن قۇی قنى بیز کمبغلده. یالغیز آتنی بۇلسه بۇریلر ییب کهلدی، دېب قوویب یوباردیم. سېن اوخلب یاتگن اېدینگ، کاوشینی قۇلیگه بېریپ چقیریپ یوباروودیم، مېنی آپاق سقالیم بیلن اویتگه قالدیردینگ، دېب قرتنگبای آته بیر هفته گچه مېن بیلن گپلشمە ی یوردی. نیمه سینی ایتەسن، کمپیر ایگاؤلری مهربان، عجاب آدملر. یور اېندی، آلتینای، اویگه کپتمە میز، - دېب دویشپن مېنی اؤزی بیلن آلیب کهلدی.

معلمینی بېکارگه خفه قیلمسلیک اوچون اؤزیمنی هر قنچه قۇلگه آلیشگه حرکت قیلسم هم، هدېب مېنی واهمه باسه بېردى. کهلین آییم کهلپ اوره-اوره آلدیگه سالیپ آلیب کپتسه، کیم نیمه دېه آردى؟ کپین کۇنگلیریکه کهلگن ایشنی قیلیشه بېره دی، آوولده کیم اولرنینگ قۇلینی توتردى؟ کپچه لری مژه قاقمه ی، بیر فلاکت باشلەندى، دېب واهمه قیلیپ چقردیم.

قى حالتده ياتيب. تورگنيمنى دويشپن، البته، بيلردى. يورهك چيگليمنى يازيب، كؤنگليمنى كؤتريش اوچون ابرتهسى كونى مكتبگه ايكيته تهرهك كؤچت آليب كېلدى. اوقيش تمام بؤلگندن كېين، دويشپن قولىمدن اوشلب، بير چېگهگه آليب باريب:

- حاضر ايكلهميز بير ايش قيلهميز، - دېدى. ده، مېنگه سىرلى جيلمه ييب قويدى. - منه بو تهرهكلرنى سېنگه اتب آليب كېلديم. ايكلهميز اېكهميز، بولر كته بؤليب، به قوت تارتگونچه، سېن هم وايهگه يېتېب، عجاب آدم بؤليب، گلدهى آچيلهسن. قلى پاك، ذهنى اؤتكير قيزسن، نظرىمده، اؤقيسنگ مرتبەنگ بلند بؤلهدى. بونگه ايمانيم كامل، مېنى ايتدى دېرسن، پېشانەنگ هم نشانه بېرىب تورويدى. حاضر نودهدهى، شو تهرهك كؤچتلىريدهى نوقيرانسن. كېل، آلتىناى، شو كؤچتلىرنى اؤز قولىمىز بيلن اؤتقزەيلىك! بختينگ اؤقيشدن آچيلسين، چقنهگن كؤزينگدن ايلنهى...

بؤييم تېنگى ياش-ياش كؤك تهرهكلر اېكن. مكتبمىزدن سىل نىراقده اېكىب قؤيگن اېدىك، تاغ اېتگيدن اېسگن شبادە اېندىگينه يازيلگن يېراقچهلرنى سىلب جان كيرگيزگندهى بؤلدى. يېراقچهلر زيريلب، تهرهكچەلر تهرهنيب قويدى. - منه كؤردينگ مى؟ بير چيرايلى كه! - دېدى دويشپن آرقهسىگه تىسريليب باريب، - اېندى هوو كته بولاقدن اريق آچيب كېلهميز. حلى كؤرهسن، بيرهم سروقامت بؤليب وايهگه يېتېشسين كه! شو تېپهليكده آغه-اينىدهى يانمه-يان قد كؤتريب توريشدهى. اؤتگن-كېتگنلرنىنگ كؤزيگه تشلىب، همەنينگ بهرينى آچەدى. او وقتگه باريب زمان هم باشقهچه بؤليب كېتەدى. آلتىناى، باشمىز امان بؤلسە، او يىخسى كونلر هم نصيب بؤلر...

سويونگنيمدن كؤنگليم شادلىك كه تولىب، نيمه دېيشگه گپ هم تاپه آلمەى دويشپن گه تىكيليپ توره بېرىمن. اونينگ رنگر يوزلرى، چؤزىق قاره كؤزلرى قندهى سولوو، اؤزى پاك قلب اېگەسى اېكلىگىنى ايلگرى بيلمەى يورگندهى، تال اؤتقزگنده لاي بؤلگن برماق بؤغىنلرى، اوزون-اوزون زبردست قؤللىرى قؤقسىدن تېگىب كېتگنده كيشى نينگ يورهگى حضور قىلىشىنى سېزمەى يورگن اېكنمن. حاضر يورهگىمنى هيجانگه سالگن الهقندهى سېزگى اويغانيب: «دويشپن آغەى، سيزدهى باله توققن آنەگه رحمت...

سيزنى بغيرمگه باسيب اؤپگيم كېلىب تورويدى!» - دېب يوباريشمگه سىل قالدى، يورهگيم داو بېرمەدى، اؤيلرىمدن اؤزيم اويەلىب كېتديم. لېكن حلى-حلى افسوسلىب يورهمن. بيراق، اؤشندە تېپەمىزدە كؤم-كؤك آسمان، تورت تامانيمىز كؤكلمزاد ادير و، هر بېرىمىز اؤز اؤى-خىلالرىمىز بيلن بند اېدىك. باشمىگه توشگن خوف-خظرنى شو بختلى آندە بوتونلەى اونوتيب يوبارگنديم. اېرتنگى كونيم نيمه بؤلشيني هم، ايگى كون بؤپتى-يو، كېلين آييم مېنى ايزلب كېلمەگىنى هم اؤيله مەى قؤيگن اېديم. مېنى اېسلىردن چىقريب قؤيىشدى ميكين يا كه اؤز اختيارىگه قؤييب قؤيه يلىك دېيىشدى مى؟

كېين بىلسم، دويشپن كؤنگليمدن اؤتیب تورگن همە گلرلى بىلىب يورگن اېكن، آولگه يېتېب كېلگنيمىزدە:
- كؤپ هم قىغوره بېرمە، آلتىناى، بير علاجىنى تاپرىمىز. ايندينگە وولوستگە باريب سېنينگ تۇغرىنگە گېلىشيب كېلەمن. بلكه ياردم بېرىشر، سېنى اؤقىشگە يوبارتيريش نيتيم بار.
بارەسن مى اؤقىشگە؟ - دېدى.

- سیز نیمه دېسنگیز، معلم، اوشه معقول، - دېب جواب بېردیم. شهر دېگنی قنه قه بۇلېشىنى كۇز آلدیمگه كېلتیره آلمەسم هم، دویشېن نینگ گېلرینی اېشیتگچ، كۇنگلیمده شهرگه باریب اوقیش آرزوسى توغیلدی. گاه سویونیب، گاه بېگانه یورتده حالیم نیمه كېچركین، دېب واهمه باسیب، خلص، شو گپ مییه مده ایلنېب یوره بېردی.

اېرتەسى كونی مکتبده اۇتیرگنیمده هم شهرگه باریب قالسم كیمنیكیده توره من، قنی اېندی، ثوابلیك كه بیرانته آدم باش پناه بېرسه، اۇتینینی یاررمن، سووینی تشیب بېررمن، كیر-چیرینی یوورمن، اخیر قره ب تورمه ی، قۇلیمدن كېلگنچە راضی قیلرمن، دېب خیال سوریب اۇتیروودیم، تۇستدن مکتبیمیزنینگ آرقه سیده آت توياقلری نینگ دوپور-دوپوری اېشیتلیب قالدی. تۇستدن شتاب بیلن آتلیقلر پیدا بۇلیب، حاضر مکتبیمیزنی ینچیب ویران قیلهدیگنده ی توپولدی. معلمیمیزنینگ گپی قولاغیمیزگه كیرمه ی، هممه میز هنگ-منگ بۇلیب تاش قاتیب قالدیک. بو حالتیمیزنی پېقه گن دویشېن شاشیب:

- باله لر، كۇنگلینگیزنی بۇلمه ی اوقیشینگیزگه قره نگلر، - دېدی. لېکن اېشیک شرته آچیلدی، قره سک، آستانه ده اچیق استهزا اره لش كولیمسیره ب كېلین آییم توریددی. دویشېن اېشیک آلدیگه باردی. ده، باسیق آواز بیلن:

- خۇش، خدمت؟ - دېب سۇره دی.

- خدمتیمیزنینگ سېنگه دخلی یوق، قیزیمنی اوزه تماقچی بۇلیب یوریمن. های بې پدر! - دېب كېلین آییم مېن تامانگه آتیلگندی، دویشېن یۇلینی تۇسدى.

- بولر مکتب قیزلری. اوزه ته دیگن قیز یوق بو بیرده! - دېدی ددیل و صلابت بیلن.

- نیمه؟ بار-یوقلیگینی حاضر كۇرستیب قۇیه میز. های، جیین باله، قنی كېلینگلر. ساچیدن سودره ب چیقینگلر، بو یوزی قاره نی!

كېلین آییم آتلیقلردن بیریگه قۇلی بیلن اشاره قیلگن اېدی، انه وی كونگی سووسر تېلپك كییگن، یوزی قیپ-قیزیل، سېمیز آدمگه كۇزیم توشدی. اونینگ كېتیدن قۇللیریگه اوزون-اوزون تیاق اوشله گن ینه ایگى آدم آتدن توشیب كېلشیدی. دویشېن اېشیک آلدیده تورگنیچه اۇرنیدن قۇزغلمه دی.

- سېن، هېی دهیدی ایت، بېراولر نینگ قیزیگه اوز خاتینینگده ی خۇجینلیك قیلماقچیسن می دېمېن؟ نری تور!

شونده ی دېدی-یو، سووسر تېلپکلی خودی آیقده ی تشلنېب دویشېن گه دغدغه قیلدی.

دویشېن اېشیک كېسه كیسىگه قتیق یاپیشیب آلیب:

- سیزلر نینگ بو بېرگه قدم قۇیشىگه حقینگیز یوق، بو مکتب! - دېدی.

- ایتمه دیم می؟ بولر نینگ بېر بلاسى بار. اونى اۇزى الله قچان یۇلدن اوریب آلگن. بو قنجیقنى تېكین گینه گه توزاغیگه ایلینتیریب آلگن! - دېب كېلین آییم چیلېب یوباردی.

- مکتب نینگ بیلن نیمه ایشیم بار! - دېب حلیگی سېمیز آدم بۇکیریب قمچیسینی كۇترگن اېدی، دویشېن اونینگ قارنیگه آیاغی بیلن بېر تېپدی، سېمیز آدم گوپ اېتیب بېرگه ییقیلدی. شو زهاتی سۇبیل اوشلب تورگنلر دویشېن نینگ

اوستيگه آتيليشدى. قۇرقيب رنگى قوو اۋچگن باله لر داد-وايلشيب يوگوريب يانيمگه كېلىشىدى. مشتله شيش، سۋييل ضربيدن مکتب اېشىگى نينگ تيت-پيتى چيقيب كېتىدى. مېنگه ياپيشيب آلگن باله لرنى هم اۋزيم بيلن سودرەب مشتله ياتگنلر تامانگه آتيليب بارديم.

- قۇييب يوبارينگلر، معلميميزنى اورمنگلر! منە، كېرەك بۇلسم، مېنى آليپ كېتىنگلر! - دېگن اېدیم، دويشېن مېنگه بېر قرەب قۇيدى. يوزلرى قىپ-قىزىل قانگه بۇيلگن، دهشت و غضبىدن كۇزلريدن اۋت چقنب تورردى. بېردن بېر پرچە تخته نى قۇليگه آلدى. دە، او بيلن حملە قىلە توريب:

- قاچينگلر، باله لر، آولگه قاچينگلر! قاچ، آلتيناي! - دېب بقيردى. ازبرايى زۇر بېرىب بقيرگنيدن آوازي بۇغىليپ قالدى.

دويشېن نينگ قۇليني سينديريشىدى. او قۇليني كۇكره گيگه باسيب، آرقه سيگه تيسريلدى، انه اولر بۇلسە قان هيدلب قوتورگن بوقە دەي:

- اور! باشيگه سال! اۋلدير! - دېب سۋييل بيلن اونى ينه راسه دۇپاسلشدى. درغضب كېلن آييم بيلن سووسر تېلپكلى بېر سېچيب يانيمگه كېلىشىدى. ساچيمنى بۇينيمگه اۋرەب، هاوليگه سودرەب چيقيشىدى. بار كوچيم بيلن اولر نينگ قۇليدن سوغوريليب چيقيشگه اورينيب تورگنيمدە، كۇزيم بېر زومدە ييغلىشدىن هم قۇرقيب دانگ قاتيب قالگن باله لرگه، دېوار تگيدە قاره قانگه بېلە نيب ياتگن دويشېن گە توشدى.

- معلم! ايلنەي، آغە! وای داد، اۋلديريشىدى. كو بولر، - دېب بقيريب اونگه اينتيلديم... قەياقە دەپسيز! دويشېن بېر حالتدە... يوز-كۇزلرى، كيملريدن ساغ جايى قالمەگن. ابله لر نينگ كلتك ضربيدن خودى مست آدمەي، گنديرەكلب زۇرغە آياق اوستيدە تورر، ليكيلىب قالگن باشيني تيك توتيشگە حرکت قيلردى، انه اولر بۇلسە تينمەي دۇپاسلشردى. مېنى بېرگە ييقيتيب، ايگى قۇلیمنى چيلوير بيلن آرقه مگه باغلىشىدى. خودى شو پيتدە دويشېن بېردە سودرەليپ قالدى.

- آغە! - دېب قيچقيرگن اېدیم، آغزیمنى قۇل بيلن ياپيب، اۋزیمنى اېگر اوستيگە تشلشدى. سووسر تېلپكلى آدم آتگه مينيب آلگن اېكن، قۇلى و كۇكره گى بيلن مېنى محكم باسيب آلدى. دويشېن نى اوركلتك قىلگن انه وى ايكاوى هم آتگه مينيب، همەلرى جۇنوب قالىشىدى. كېلن آييم آت نينگ يانيدە يوگورگىلب:

- خۇپ تعزيرينگنى يېدينگ مى، جوان مرگ بۇلگور! جزمينگ هم اسفل السافلينگه كېتىدى... - دېب باشيمگە مشتلب كېتە ياتگندە، بېر محل آرقە دن قولاغيمگە:

- آلتيناي! - دېگن يورەك-بغيرنى اېزەديگن دهشتلى آواز اېشيتيلدى. آسيليپ ياتگن باشيمنى زۇرغە كۇترىب قرەسم، قاپ-قاره قانگه بېلە نيب چله اۋليك قىلينگن دويشېن ساغ قۇليگە كتەكان بېر تاش آليپ آرقه ميزدن يوگوريب كېليه پتى. اونينگ آرقه سيدن بوتون صنف باله لرى اووواس ساليب آغە يلب، بقيريب كېليشيه پتى.

- تۇختە، ھای ایتلر! تۇختە دېمەن! قۇیوارینگلر اونى، قۇیوارینگلر دېمەن. آلتینای! - دېب سەندیرە کەلب یوگوریب بیزگە یقین کەلب قالدی.

زۇرأورلر آت باشینی تارتیشدی، ایگەسى دویشپەن نینگ اطرافیدە آت ایلتیریپ قالیشگەندى، او سینگن قۇلیم خلل بېرمەسەن دېگن خیالده یېنگینی تیشلپ آتلیقلرنی پایلب تاش آتدی، لېکن آتگن تاشی تېگمەدی. انەوی ایگاوی دویشپەننى بیرتەدن سۇیل بیلن اورگەندى، او لایگە ییقیلیب توشدی. كۆز آلدیم قارانغیشیب، داد سالیب ییغلاشەياتگن بالەلرنینگ بېردە ياتگن معلملری يانگە یوگوریشیب کەلب، دەشت تۇلە كۆزلرینی اونگە تیکیب تۇختب قالیشگەننى كۆریب قالدیم، خلاص.

مېنى قەپەردن، قەياققە آلیب كېتىشگەننى بېلمەيمەن. كۆزیمنى آچسەم، اۇتاودە ياتیمەن. قارانغى توشیب كېچ كېرەپكەن، اۇتاو توینوگیدن آسماندهگى ھېچ نرسەدن بېخبر یولدوزلرنینگ چرەقلىشى كۆزگە چلینیب، اوزاق-اوزاقلردن اریق نینگ شووولب آقیشی، پادە-پادە قۇی ھیدەب كېتەياتگن قۇیچوانلرنینگ آوازلىرى اېشىتیلیب تورردى. اۇچاق باشیدە قییشەيگن یاغاچدە، قباقلرى سالیق، اوتقیب قاپ. قارەیب كېتگن بیر خاتین اۇتیریدى. تۇرگە قرەسم، آه، قنى اېندى كۆزیم نینگ اۇقى بۇلسە-یو...
- ھې، خاتین، تورغیز اۇرنیدن انونى! - دېب امر قیلدى یوزى قیزیل سېمیز آدم. قارە خاتین يانیمگە كېلب، ياغاچدە دغل قۇللىرى بیلن یېلكەمدن سېلكیتیب قۇیدى.

- تۇقالینگنى بیر عمللب كۇندیر، بۇلمەسە، برى-بیر، اۇز بېلگەننى قیلەمن..!
شوندە دېدى-یو، انەوی آدم نەسخە اۇتاودن چیقیب كېتدی. قارە خاتین بۇلسە اۇرنیدن قۇزغلمەدى ھم، آغزیدن گپ ھم چیقەمدى. ساقاو میکین! اونینگ كول سینگری بۇزرگن ساووق كۆزلیدە ھېچ قندە جان یۇق. كوچوك بالەلیگیدن میسەگە اوریلە بېریب كۆك میسە بۇلب قالگن ایت نینگ تېرمیلگن كۆزلریگە اۇخشەیدى. بیر اوستیدەمن مى، قارانغى گۇرگە توشیب كېتگەن مى، اۇلیك-تیریکلیگیمنى بېلمەى اۇتیرە بېردیم. سایدە آقن سوو مونگلی شریلب حالیمگە اچینگەندە، تاشدن تاشگە اوریلیب بی طاقت بۇلەياتگەندە...

مینگ لعنت سېندەى ایچی قارە داغولى كېلین آییگە! الايم، اووالیمگە قالگین، قرغیشیم باشینگگە یېتسین. تۇکیلگن كۆز یاشلیریم، تېمیدن آقن قانلیریم سېل بۇلب سېنى اۇز قەریگە تارتسەیدى!
شو كېچە مېنى اۇن بېش یاشیمدە قیزلیگیمدن جۇدا قیلدیلر... مېنى زۇرلب خاتین قیلگن شو حیوان نینگ بالەلریدن ھم یاش اېکنەن...

ایكى كون اۇتیب، اوچینچی توندە بو كونیمدن اۇلگنیم یخشی، میلى، اۇلیگیم چۇل-بیابانلردە قالە قالسین، قوویب یېتیشسە اۇقتووچیم دویشپەن سینگری جانیم باریچە آلیشیب اۇلگنیم یخشی، دېگن اۇی بیلن قاچماقچی بۇلدم.
اۇتاو ایچی قاپ-قارانغى، سېکین یوریب باریب اېشیکنى تاپدیم، قۇلیم بیلن پېسلب قرەسم، اېشیکنى جون ارقان بیلن تنغیب باغلب قۇییشیدى، ھدېگندە قارانغیدە ارقان توگونلرینی یېچیب اېشیکنى آچیش آسان اېمس. شوندىن كېن اۇتاو كېرەگە سینی كۇتريب، آستیدن سوغوریلب بیران علاج قیلیب چیقیب كېتماقچی بۇلدم. بار كوچیمنى ایشگە

ساليب اورينسم هم، بوتون حركتيم بېكار كېتدى - اوتاوونى تشقريدن هم ارقان بيلن بېرگه تارتيب قتيق باغلب قوئيشگن اېكن، قوزغتېب بولمەدى.

بيران اوتكير نرسه تاپيب اېشيك ايلپرينى قيرقيشدين باشقه علاج قالمەدى. قارانغيدە پېپسلب. پېپسلب بيلكدېك ياغاچ قازيقدن باشقه هېچ نرسه تاپمەدىم. جان اچيغيدە شو قازيق بيلن اوتاو تگينى كاولەى باشلەدىم. ميه مەده فقط بېرگينه فكر ايلنېب يورەدى - يا بو بېردن قاچېب قوتولەمن يا كه بولمەسە بو كونىمدن اولگنيم يخشى، انهوى نينگ خورەگى، پيشلشيني اېشيمەسم بولگنى، الايم يوليم آسان بولسين، اجليم يېتگن بولسە، ميلى، بو قفسدن قوتولېب، معلميم دويشېندەى اوز اېركيم اوچون جانيم بوغزيمدن چيقتونچە آليشيب اولە قالەى!

توقال نيمە دېگن آدم بولدى! بېر عمر ياروغ دنيانى كورمەگن شورلى توقال... هم جسمى، هم قلبى قول ايگينچى خاتيندن هم يامان خورلىك كه گرفتار بولگن آدم ذاتى بار مى بو دنيادە..!

جانيم بارېچە بېرنى تېرنب قازە بېردىم. كېرەگە نينگ تگيدن ايگى قول سيغەديگن تېشيك اچيلگندە تانگ آتېب، نظرىمدە، اوول اويغانگنگە اوخشەدى. اېشيكە ايتلر واويلب، آدملر نينگ آوازي اېشيتيلىب قالدى. بېر آزدن كېن بيلقىلر دوپورلېب، قويلر يۈتەلېشيب اۋتدى. دە، اۋتاو نينگ يانېگە كېم. دېر كېلېب، ارقانلرني يېچېب، اۋتاو تېپەسېدن كيگيزلرني توشيرە باشلەدى. قرەسم، ايندەمس «كونداشيم» قارە خاتين. دېمك، كوچ. كوچ بولەياتگن اېكن. بوگون اذاندە بو بېردن قوزغەلېب، داوان آشېب باشقه قونيشگە كوچېب كېتماقچى بولېب گلشەياتگنلرني كېچە قولاغيمگە بېر چلېنگندەى بولگندى. شوريم قورېب، قاچيشيم ينە بېش بدتر قېين بولر اېكن. دە..

كېرەگە نينگ آستيني كاولەگن جايىمدن هېچ قىميرلەمەى بېرگە قرەب اۋتيرە بېردىم. يشيرېب هم نيمە قىلردىم... برى بېر، اۋتاو تگى كاولنگينى قارە خاتين كوردى. كو، كورسە هم، هېچ اعتبار بېرمەى، ايندەمەى اۋز ايشيني قىلە بېردى. بو دنياى نينگ اونگە هېچ دخلى يۈغ. و، حيات نينگ غوغاسى اونينگ حس. تويغولرېگە اصلا تقيلمەيدىگندەى، اۋزى بيلن اۋزى آوارە، تۈردە باشيني كورپەگە بوركب اييققە اوخشب ياتگن خوجيىننى، هاى تورينگ كوچېب كېتېپمىز، دېب اويغاتيشنى هم اۋزېگە لازم كورمەدى.

همە اۋتاو كيگيزلرني ييغىشتيرېب آلينگن اېدى، يپ. يلنغاچ بولدى. قالدى، مېن بولسم همان قفسگە توشگن قوشدەى اۋتيرېمىن، ساى نينگ نرياغيدە آدملر تويەلرگە يوك آرتېب، تۈس. تۈپالان بوليشيب كوچيش ترددىنى كۈرېشېپتې. بېر محل سايدن اوچتە آتلىق چيقيب كېلېب، حلېگيلردن نيمەنى. دېر سۈراقلىشىدى. دە، بيز تامانگە يۈل آليشىدى. اولېگە بولر كوچ كوچېرگنى كېلېشگن بولسە كېرەك دېب اۋيلب اۋتيردىم. كېن رزم ساليب قرەب كۈزېمگە هم ايشانمەى قالدىم. دويشېن بيلن ياقەسىگە قيزيل تققن ايگى پوليس توغرى بيز نينگ اۋتاوگە قرەب كېلېشېپتې.

اۋرنىمدن تورەى دېسم حاليم يۈق، بقيرەى دېسم آوازيم... بېر سويونېب كېتدىم كه، خيريت، معلميم تيريك اېكن! لېكن، اې. واه! يورەگيم جراحتلنگن، ناموسيم پايمال اېتيلگن... جانيم حلقومېمگە كېلېب تيقىلېب قالگندەى، قولاغيم بيتېب، اعضاى بدنيم بۈشەشيب كېتدى...

يوز- كوزلرى بىنت بىلن باغلنگن، چپ قولىنى بۇيىنگه آسب آلگن دويشپن آندن سكره ب توشيپ، اېشكىنى آياغى بىلن بير ايتردى، شددت بىلن اوتاوگه كيردى. ده، يوزى قيزيل آدم نىنگ اوستيدهگى كورپه سىنى يوليپ آلب ايرغيتيب تشلهدى.

- تور اورنىنگدن! - دېدى غضب بىلن.

او باشىنى كوتريب، كوزىنى بير ايشقهلهدى. دويشپن گه تشلنماقچى بولگن اېدى، پوليسلر نىنگ اوقتلگن توپانچه لرىنى كوريب جيم بوله قالدى. دويشپن چپ قولى بىلن ياقه سىدن تارتىپ، اوزىگه يقين كېلتىردى، كوزىگه تىك باقىپ، غضبىلر نىنگ قانى قاچىپ:

- تور، ابله! قنى، يور، كوزىگىنگ توسهگن يېرىنگه گه آلب بارىپ قويه ميز! - دېدى. او اطاعت بىلن اورنىدن قوزغلىدى. دويشپن اونى ينه بير ياقه سىدن تارتىپ كوزىگه تىك باقدى. ده، تىتراق تاووش بىلن:

- سېن اونى گياهدهى آياق آستى قىلدىم، رسوايى عالم قىلدىم، دېب خيال قىلگندىرسن؟ بىلىپ قۇي، لعنتى، او زمانلر اوتىپ كېتكن، حاضر زمان بىزنىكى، شو بىلن اېندى سېنىنگ كونىنگ بىتهدى، - دېدى. اونىنگ اېتىگىنى يلىنگ آياق كىيدىرىپ، ايگى قولىنى آرقه سىگه باغلىشىدى، پوليسلر اونى آنگه اونغرىپ، بيرى بېتكىل، بيرى هيدىب آلب كېتىشىدى. مېن دويشپن نىنگ آتىگه مېندىم، او يانيمده پياده كېتىدى.

بىز يۇلگه توشگن مېزده آرقه مېزدن يورهك. بغيرنى اېزه دىگن دهشتلى بغيرگن آواز اېشيتىلدى.

قاره خاتىن آرقه مېزدن يوغورىپ كېلدى. او عقلىدن آزگن مجنوندهى يوغورىپ اېرى نىنگ يانىگه كېلىپ، سووسر تېلپهگىنى تاش بىلن اورىپ توشىردى، يوزىگه كول ساچىپ يوباردى:

- قانىمنى سوودهى اىچدىنگ، قانخور! باشىمگه نې-نې كونلر نى سالمه دىنگ، جوان اولگور! مېنىنگ قولىمدن اېندى اولىگىنگ قوتولمه سه، تىرىگىنگ قوتولمىدى! - دېب بقىرىپ اولىگىنى اېشيتكندى، يورهك بغيرم اېزىلىپ كېتىدى.

قىرق يىلدىن بېرى آغىز آچمهى، اېرى نىنگ كوزىگه تىك قرالمهى يورگن بو غرىب نىنگ يورهگىده يىغىلىپ قالگن درد. الملىر بوگون همه توغانلر نى چىلپرچىن قىلىپ، سېلدېك اوپىرىپ چىققندهى بولدى. اونىنگ چىنقىرىق آوازي بلند. بلند دره قايه لىرگه بارىپ اورىلىپ، عكس. صدادهى ينگرهدى. گاه او، گاه بو تامانگه يوغورىپ اوتىپ، كؤم. كؤك تامىرلىر اوتىپ كېتكن آرىق، كاساودهى قولىرى بىلن سؤقهدهى باشىنى قهبرىگه يشىرىشىنى بىلمهى تىپىرچىلپ قالگن اېرى نىنگ اوستىگه گؤنگ، قوم ساچىپ، كېسك آتىپ، قولىگه نىمه اىلىنسه، شو بىلن اورىپ، اونگه لعنتلر ياغدىردى:

- يورگن يۇلىنگده اوت اونمه سىن، الايىم، اولىگىنگ كؤمىلمهى دلدهه قالىپ كېتسىن، سوپهگىنگ قىتىپ كېلمه سىن، قرغه. قوزغونلر كوزىنگى اويسىن، قارهنگى ايكىنچى كؤرمهى، اول، اول، حرام اول! - دېدى. يو، جنى بولگن آدمدهى بقىرىپ. اوكىرىپ، شمالده تۇزغىب كېتكن ساچلرىدن قاچگندهى كوزى توشگن تامانگه يوغورىپ كېتىدى.

شو واقعه اوستىگه بىتېپ كېلگن قونى. قوشنىلر آت چاپتېرىپ اونىنگ آرقه سىدن قوويپ كېتىشىدى.

يامان توش كۆريب باسيتقىرەب چىققن آدمەدى باشىم نىنگ غويلىشى تۇختەمەدى. كۆز آلدىمنى قارانغى پردە باسىب، اېس-ھوشىمنى يىغالمەى، دلیم غش، اۋزىم خوناب كېلە بېردىم. دويشېن سىل آلدىندە آتنى يېتكىل كېتەپتى. او بىنت باغلنگن باشىنى قويى سالىب، جىم گىنە خيال سوريب بارردى.

انچە يورگىمىزدن كېين كئافت درە كۆرىنمەى كېتدى. پوليسلر ايلگرىلب كېتېب كۆرىنمەى قالىشگندى؛ دويشېن آتنى تۇختتدى. دە، درد-الملى كۆزلرى بىلن بىرىنچى مرتە مېنگە تىك قرەدى.

- آلتىناى، كېچىر مېنى، سېنى بو كلفتلردن سقلەى آلەمدىم، كېچىر مېنى، - دېدى. قۇللىرىمدن اوشلب، قىتىق بىر خۇرسىنىب آلدى. - سېن كېچىرگىنىنگ بىلن، آلتىناى، برى. بىر اۋزىمدن بىر عمر دامانگىر بۇلىب يورەمن. ھۇنگرەب يىغلب آتنىنگ يالىگە يوزىمنى قۇيىب آلدىم. كۇنگلىمنى يىغى بىلن بۇشەتېب آلگونىمچە دويشېن يانىمدە نفسىنى ھم چىقرمەى ساچىمدن سىلب توردى.

- قۇى، آلتىناى، بېھودەگە جانىنگ گە جبر قىلمە، - دېدى او بىر وقت. - گېمگە قولاق سال، آلتىناى، اۋنگن كونى وولوستدە بۇلگىنمە اۋقىشىنىنگ تۇغرىسىدە گېلەشىب كېلدىم. شەرگە يوبارىب اۋقىتەمىز، دېيىشىدى. اېشىتەپسەن مى؟ يور، اېندى كېتدىك.

ادىر آرەلب شىلدىرەب آقىب تورگن تىنىق سووگە يېتگىنمىزدە دويشېن مېرئانلىك بىلن مېنگە قرەب: - آندن توشىب يووينىب آلسىنگ. چى! - دېدى. كېين چۇنتىگىدن صابون آلىب مېنگە اوزەتدى، - مېن نىراق بارىب آنگە اۋت يېدىرىب تورەى، يېچىنىب سووگە توشىب يووينىب آل. ھەمەسىنى اونوت قىل، زىنھار خىالىنىنگ گە كېلتىرمە اېندى. چۇمىلىب آل، آلتىناى، يېنگىل تارتەسن، خۇپ مى؟

خۇپ دېگندەى باش اىرغەدىم. دويشېن نرى كېتېب، كۆرىنمەى قالگن اېدى، يېچىندىم، سېسكەنە-سېسكەنە سووگە توشدىم. آق، كۆك، يشىل، قىزىل تاشلر سوو تىگىدن مېنگە كۆز تشلب قرەب توريشردى.

كۆم. كۆك، تاشقىن سوو تۇلقىنى تۇپىغىمگە كېلىب اورىلىب نىمەلرنى. دىر ويچىرلب گپ آچدى. ھاووجلب سوو آلىب كۆكرەكلرىمگە سېپىدىم. بدنمىدن موزدەى سوو آقىب توشگىنىنى كۆرىب شونچە كوندن بويان بىرىنچى دفعە بى اختيار كولىب يوباردىم. يەيرەب-يەيرەب كولىدىم! يەنە انچەگچە اوستىمگە سوو قويىب توردىم. دە، كېين سوونىنگ چوقور جايىگە اۋزىمنى تشلەدىم. سوو آقىمى بىر زومدە مېنى يەنە سىياز جايىگە آلىب چىقىب قۇيدى، مېن بۇلسم يەنە اۋرىمىدن توريب، ھدېب اۋزىمنى قىنب كۇپىكلنىب تورگن آقىمگە آتەمن.

- سووجان، شو كونلرنىنگ ھەم شلتاق، افلاسلىرىنى يوويب كېت! مېنى اۋزىنگدەى حلال و مصفا قىل! - دېب شىويرلب، اۋزىمدن-اۋزىم كولهمن و، لېكن نىمەدن كولىگىمنى اۋزىم ھم بىلمەيمەن...

اھ، قنى اېندى آدمزادىنىنگ باسگن ايزلرى بىر عمر اۋچمەسەيدى! دويشېن ايكىمىز تاغدن توشىب كېلگن سۇقماق يۇلنى تاپالسىم، سجدە قىلىب، معلم نىنگ باسگن ايزلرىنى اۋپردىم. بو سۇقماق مېن اوچون ھەمە يۇلردن ھم عزيز. مېنگە يىنگى حيات بغيشلەگن، يىنگى امىد-آرزولر ھدىە قىلگن، ياروغ دنياگە چىقرگن اۋشە كون، اۋشە سۇقماق، اۋشە يۇل خىرلى بۇلسىن... اۋشە قوياشگە مىنگ بار رحمت، اۋشە زمان توپراغىگە آفرىن...

ایكى كوندەن كېيىن دویشپەن مېنى سەنتەسىگە آلىپ باردى. بو واقەدن كېيىن آوولده قالیشگە كۈنگىم ھەم بۆلمەدى. يىنگى حیاتگە يىنگى جايدە قەد قۇيىش كېرەك اېدى. بو قارارىم آوولدهگىلەرگە ھەم معقول بۆلدى. صىقل بوویم بىلەن قرتىنگباي آتەم مېنى كوزەتیب بارىشدى، اولر كۆزلىدە ياش، يۇلىمگە اتشگن توگون، خلتەلرینی كۆترب، بالەلردە يىلىپ-يوگوريب يورىشردى.

مېن بىلەن خىر-خۇشلشگنى باشقە قۇشنىلریمیز ھەم، تىجنگ ساتىمقول ھەم يېتیب كېلدى. او:
- خىر اېلدى، بالەم، خدا سېنى اۋز پناھیدە سقلەسین، آی بارىپ، امان قیت! اۋزىنگى ددىل توت، دویشپەننىگ يۇرىغىدن چىقمەسنگ، برکە تاپەسن. بىزلىرىنگ ھەم اونچە-مونچەگە عقلىمىز يېتەدىگن بۆلىپ قالدى، دېب آق يۇل تىلپ قالدى.

مكتبیمیز بالەلری برىچكە اراپەنىگ آرقەسىدن انچە يېرگچە يوگورىشىپ كېلىپ، اوزاق وقت قۇل سىلكىپ خىرلىشىپ توریشردى.

مېنى بىر نېچتە يېتیم بالەلەرگە قۇشىپ، تاشكېنتگە، بالەلر اويىگە جۇنەتیشدى. سەنتەسىدە بىزنى چرم كورتكە كىيگن بىر روس عیالى كوتیب آلدى.

سەنتەسىگە كېچكە يقین يېتیب كېلدىك. آ، ایلنەى سېندن، كۆكلم ميسە، تېرەكزار سەنتەسىم!

يورەگىمىزنىگ يىرىمىنى بىر عمر اۋشە يېردە قالدیریب كېتگن بۆلسم كېرەك...

بىر آزدن كېيىن پواپزد ھەم يېتیب كېلدى. بىزنىگ آیرىلىشىمىزنى بىلگندېك، مۇرەلب قرەب تورگن سروقامت تېرەكلر كېچكى شىمالدە تېرەنىپ، بىر-بىرىگە آلەنیمەلرنى شىویرلپ، آه تارتیب، حسرت قىلگندەى بۆلىشدى. دویشپەن ھەر قنچە صبر-قناعتلى بۆلسە ھەم، بو گل اۋزىنى باسىپ توریشگە اورىنىپ، سىر باى بېرمىسلىك كە حرکت قىلسە ھەم، يورەك دردینی یشیرە آلەمدى: اونىنگ كۈنگىلدىن نىمەلر اۋتەياتگىنىنى، برى-بىر، اۋزىم ھەم بىلىپ تورگندىم. مېنىگ تاماغىمگە ھەم آلودەى بىر نرسە كېلىپ تىقىلىپ قالدى. دویشپەن تىكىلگىنچە كۆزىنى مېندن اوزالمەى، يوز-كۆزلىرىم، توگمەلریمگچە سىلپ توره بېردى.

- سېنى بىر عمر يانىمدن سىلجىتمسدىم. كویە، آلتىناى، - دېدى او. - لېكن، نىمە قیلەى، سېنى اۋقىشدىن قالدیریشگە حقیقم يۇق-دە. اۋزىم ھەم اونچە سوادلى اېمىسمن كە... نىمە بۆلگندە ھەم، اۋقىشگە كېتگىنىگ معقول! اۋقىب یشى اۋقىتوۋچى بۆلەسن، مكتبیمىز اېسىنگگە توشگن كېزلىرى حلى راسە كولرسن ھەم... مىلى، الايىم تىلەگن تىلەگىمگە يېتكزسىن...

شو آرەدە درەنى يىنگرەتیب اوزاقدن پاراۋوز اۋازى اېشىتىلدى، پواپزد چىراقلىرى ھەم كۆرىنىپ قالدى.

سەنتەسىدەگى آدملىر يوكلىرىنى كۆترب قىمىرلپ قالیشدى.

- انە، حاضر اېلدى جۇن كېتەسن! - دېدى تىتراق آواز بىلەن دویشپەن، قۇلىمنى قتیق سىقىپ. - بختلى بۇل،

آلتىناى، اۋزىنگگە احتیاط بۇل، ایشقىلىپ اۋقىش پىیدن بۇل...

بىران جوابگە ھەم تىلىم بارمەدى، كۆز ياشلىرىم بۇغىب قۇيگندى.

- ییغلمه، آلتینای، - دېب دویشېن كۆز یاشلریمنى ارتیب قۆیدی-ده، تۆستدن بیر گپ اېسیگه كېلیب: - انهوی بیز اېكکن تېرهكچهلرنی، آلتینای، مېن اۆزیم پرورش قیلمن. امان بۆلسنگ، كته آدم بۆلیب كېلگننگده، بۇ چۆزیب چیرایلی بۆلگنینی كۆررسن حلی.

شو پیت پوایزد هم یېتیب كېلدى، شروق-شوروق قیلیب واگونلر بیر-بیریگه اوریلیب تۆختهدى.
- قنى اېندى، خیرلشەیلیک، بېرى كېل، منگله یینگدن بیر اۆپه! - دویشېن مېنى قتیق قوچاقلب پېشانەمدن اۆپدی.
- اېسن-امان بۆل، آق یۆل سېنگه، بختینگ آچیلسین، چیراغیم! هېچ نېمه دن قۇرقمه، ددیلب قدم باس!
بیر سكره ب واگون زېنه پایه سیگه چیقیدیم-ده، آرقه مگه قیریلیب قره دیم. سینگن قۇلینی بۇنیگه آسیب آلگن دویشېن نینگ بیلینر-بیلینمس كۆز یاشی ارەلش مېنگه تېرمولیب قره ب قالگنی هېچ كۆز آلدیمدن كېتمەیدی. كېین مېنگه قره ب تلپینگن اېدی، شو آنده پوایزد اورنیدن قۇزغەلیب جۇنەدی.

- خیر، آلتینای! خیر، چیراغیم! - دېب قیچقیردی او.
- خیر، معلم، خیر، عزیز استاذیم!
دویشېن واگون بیلن یانمە-یان یوگوریب باره بېردى، كېین آرقه دە قالدى، بیر وقت اۆزینی ینە ضرب بیلن آلدینگە تىلب:

- آلتینای! - دېب بقیریب یوباردى. مېنگه مهم بیر گېنى ایتالمەى قالگننگه اؤكسینیب بقیردی.
یورهگی نینگ اېنگ تېرەن یېرىدن چیققن بو ندا حلی-حلی قولاغیمدن كېتگن اېمس...
پوایزد تونلدىن چیقیب، تۇغرى یۆلگه توشیب آلدی، تاباره تېزلیشېب قزاقستان قیر-دلەلریدن مېنى ینگى حیات سرى آلیب كېتدی...

خیر معلمیم، خیر، بیرینچی مکتبیم، خیر، بالەلیک چاغیم، خیر، یېر آستیدە كۆزى آچیلمەى قالگن تینیق بولاق سینگرى، پنهان صاف محبتیم...

هە، دویشېن آرزو قیلیب بیزلرگە تصویرلب بېرگن كته شهرده، دېرزه لرى كته-كته مکتبلردە اؤقیدیم. رېفكنی بیتیرگنیمدن كېین، مېنى ماسكوگە انستیتوتگە یوباریشدى.

شو اوزاق اؤقیش ییللری هر گل باشیمگە مشكل ایش توشیب، امیدسوزلیک مېنى یېنگماقچى بۆلیب حملە قیلگنیدە، اېنگ قیین دقیقه لردە دویشېننى كۆز آلدیمگە كېلتیرردیم، اونینگ تعینلب ایتگن گېلری مېنگە مدد بېریب، آغە اوندر، تیسریلیشیمگە قۇیمسدى. آدملرنینگ بیر اؤقیب مییه سیگه قویب آلگن نرسەلری مېنگە جودە زۇر مشقتلر بیلن نصیب بۆلردى. نېگە دېگندە، مېنگە همه درسلرنی باشیدن باشلشگە تۇغرى كېلدى.

رېفكده اؤقیب یورگن چاغیمدە معلمیمگە مکتوب یوباریب، اونده آشكارا محبت اظهار قیلدیم، سیزنى کوتیشگە عهد قیلگنمن، دېب خبر قیلدیم. لېکن، افسوسكى، خطیمگە جواب آلامەدیم. شوشو خط یازیب توریشیمیز هم تۆختب قالدى. نظریمدە او اؤقیشیمگە خلل بېرمسلیک اوچون مېندن هم، اؤز حضور-حلاوتیدن هم واز كېچدی شېكىلى. بلکہ، بو قیلگن ایشی تۇغرى-دیر... احتمال، باشقه سببى بار-دیر؟.. اؤشندە آزمونچه قان یوتەدیم، باشیمگە نې-نې خياللر كېلمەدى...

بیرینچی تېزسىمنى ماسكوده ياقله دیم. مېن اوچون بو كته جدی يوتوق اېدی. انه اوشه ییللری اوزیم اوقیش بیلن آواره بۇلیب كېتیب، آولگه باریشگه هېچ علاج تاپالمه دیم. شو اۋرتده اوروش باشلنپ قالدی. كېچ كوزه كده ماسكودن فرونزې گه اېواكواتسیه قیلینپ كېته ياتگنیمیزده اوشه معلمیم مېنى بیرینچی مرته اوقیشگه جۇنتگن سته نسیسه ده پو اېزدن توشیب قالدیم. بختیمگه، آولیمیز یانیدن سفخوزگه اۋتیب كېته دېگن بیر ارا به هم اوچرهب قالدی.

آ، جانندن عزیز وطنیم، سېن بیلن آغیر جنگ و جدل كونلریده اوچرەشیش نصیب بۇلدى. یورتیم نینگ آباد بۇلگنینی كۇریب، قوواندیم. ینگى-ینگى آوللر پیدا بۇلیدی، ینگى-ینگى كۇچەرلر آچیلیدی، ینگى كۇپرېكلر بنا بۇلیدی... لېکن اوروش دلنى سیاه قیلیب توریدی. ده.

آولگه یقینلشگن سری یوره گیم قینگه سیغمه ی، تېپیرچیلە ی بېردی.

اوزاقدن ینگى-ینگى، ناتنیش كۇچەرلر، اوی و باغلرگه كۇز تشلب كېلپه پمن. اوشه مکتبیمیز تورگن تېپه لیک که كۇزیم توشدی. یو، یوره گیم شوو اېتیب كېتدی - تېپه لیکده ایکی عظیم تېرەك یانمه. یان قد كۇتریب، شمالده چه یقه لیب توریشیدی. شو آنده بوتون عمریم بۇیى «معلم» دېب اتب كېلگن آدمیم نینگ اۋز نامینی بیرینچی مرته تیلگه آلدیم:

- دویشین! - دېب شیویرلب قۇیدیم. - دویشین، قیلگن همه یخشیلیکلرینگ اوچون رحمت!

اېسینگدن چىقرمېسن، دېمك، اۋیلب یورېسین... آفرین، سېندېك صداقتلى ذاتگه..!

ارابه كش باله كۇز یاشلریمنى كۇریب:

- نیمه بۇلدى سیزگه، آه! - دېب تشویشلنپ سۇرهدی.

- هه، هېچ نیمه! بو كلخوزده بیران كیشینی تنیسین می؟

- بۇلمه سم-چی! همه لری اۋز آدملریمیز.

- دویشین نی بیله سن می، معلم بار اېدی. كو؟

- دویشین دېسین می؟ او عسکرلیك که كېتگن. كو. اۋزیم اونى شو ارا به ده و اېنكامه تگه آباریب قۇیگندیم.

آولگه بوریلیده باله دن، ارا به نگی تۇختت، دېب التماس قیلدیم، ارا به دن توشدیم. بیرگه توشیب اۋیلنپ توریب قالدیم. شو آغیر كونلرده تیش قیدیریپ، مېنى تنیسین می، مېن فلانچی بۇلمن، دېب اویمه. اوی یوریشنی اۋزیمگه اېپ كۇرمه دیم. دویشین بۇلسه عسکرلیكده اېکن. اوندن كېین، كېلین آییم بیلن عمكیم بار جایگه قدم باسمه گنیم بۇلسین، دېب آنت ایچگندیم. آدمزادنینگ كۇپ گناهلرینی كېچیریش ممکن، لېکن بونه فنگی یا ووزلیکنی هېچ كیم هم كېچیرمس، عمكیم بیلن كېلین آییمگه قاره منی كۇرسه تیش نیتیم هم یۇق اېدی. یۇلدن بوریلیب تېپه لیک که - قۇش تېرەك یانینگه قرهب كېتدیم.

اېه، تېرەكلر، جان تېرەكلر! قنچه. قنچه سولر آقیب اۋتدی. یو، او محلده سیزلر كۇم. كۇك كۇچت اېدینگیز! منه، اېندی سیزلرنی اېكکن، وایه گه یېتكزگن آدم نینگ همه آرزو. ایستکلری، ایتگن گپلری رۇبا بگه چیقدى. نېگه ما یوس كۇرینه سیز، شاوولب نیمه دن قیغوره سیز؟ یا قیش یقینلشیب قالدی، ایزغیرین شماللر پیراقلریمیزنی تۇکیب یو باره دی دېب، شونینگ تشویشینی قیلپه پسین می؟ یا بۇلمه سه خلق نینگ غم. غصه سی، قیغو. المی شاخ. شېبه لرینگیزنی زیرقیره تاپتی می؟

هه، حلى ايزغيرين قيش هم كېلهدى، بې باش بۇرانلر هم بۇلهدى، لېكن بهار هم كېلهدى...
كوزگى يىراقلىرىنگ شاوولشېگه اوزاق وقت قولاق ساليب توردىم. تېرهكلر ياندىن اۋتگن اريقلرنى كىم. دىر يقينده
تازەلب قۇيىدى: يېرە آياق، كېتمان ايزلرى بار. اريق تۇله لىما. لىم تىنيق سوو، اوزيلىب توشگن سې. سريق تېرەك
برگلىرى سوو يوزيده قلقىب توريىدى.

تېپەلىكدن مکتب نینگ بۇيلگن تونوكه تامى كۇرىنيب توردى، ايلگريگى مکتبمىزدن نام و نشان هم قالمىدى.
تېپەلىكدن توشيب، يۇلده اوچرەگن بريچكە ارا به ده سته نتيه گه قرەب كېتدیم.

* * *

اوروش توگب، غلبه كونلرى هم يېتیب كېلدى. خلق آزمونچه قاره كونلرنى باشيدن كېچيردى مى؟
باله لر مکتبگه آتەلرى نینگ حربى چانته لرينى كۇترىشيب يوغوريب كېتىشردى. اېرككلر قېتیب ينه محنتگه كيريشيب
كېتدیلر، بېوه قالگن خاتينلر كۇز ياشى تۇكه. تۇكه، آخري تقدیرگه تن بېرىشدى؛ قرينداس. اوروغ، اكه. اوكه لرينى،
اېرلرينى اميد بيلن زار يقیب كوتگنلر هم كۇپ بۇلدى. اخير، همه بىردن قېتمه دى. ده.
دويشېن نینگ حالى نيمه كېچگن يىلا لمه ي داغده يوردىم. آووليمىزدن شهرگه كېلىب. كېتیب يورگنلر، دويشېن
بې درك بۇلىب كېتدى، قيشلاق خۇجه ليگى شۇراسيگه شونده ي كاغذ كېلگنميش دېشىدى.
- كيم بىلسين، بلكه اۋلگن. دير، - دېب توسمال هم قىلىشدى. - بې درك كېتگن يگه، اخير، آزمونچه وقت بۇلدى
مى... دېشىدى.

«دېمك، معلميم قېتیب كېلمس اېكن. ده، دېب بعضى. بعضيده خياليمدن اۋتكزيب قۇيردىم.
اۋشه سته نتيه ده خيرلشگنمىزدن بو يان ديدار كۇرىشيش نصيب بۇلمىدى. يه...»
هر زمان. هر زمان اۋتميشىمنى خاطرلېمن و، يوره گيم غم. غصه گه تۇلىب. تاشه ي دېب قالگن يني پېقه مه ي يوره
بېرگن اېكنمن.

قىرق آلتىنچى يىلى كېچ كوزه كده تۇمسك يونيورسيتسيگه علمي سفرگه جۇن ب كېتدیم.
سيير يېرليگه بىرىنچى مرته قدم قۇيشيم اېدى. اۋشه قيش آلدى كېزليده سيير نینگ قهرى كېلگن و اۋزى
غمگين كۇرىنردى. عصرلرنى كۇرگن اۋرمانلرى دېرزدن قاپ. قاره دېواره دى تويوله دى.
اۋرمانلر آره ليغده گى سيحان جايلرده مۇرىس يدن آق توتون بورقيره ب تورگن، تاملرى قاره قيشلاقچلر كۇزگه
تشلنېب توره دى. موز قاتگن دلهرگه بىرىنچى قار توشگن و، هواده قرغەلر تۇپ. تۇپ بۇلىب قغىلې پرواز قىلىب
يوريشيدى. آسمان نینگ قاواغى ساليق.

پوابزدده وقتيم چاغ كېتیه پمن. كوپمىزده گى همراھلر يمىزدن بىرى جبهه دن كېلگن قۇلتىق تياقلى معلول يىگيت
حربى حياتدن قىزىق. قىزىق واقعه لر و لطيفه لر ايتىب كولدېرگنى. كولدېرگن.
عجايب. غرايب گپلرگه شونده ي اوسته كه، بې آزار عسكېلر ي هم خودى چينده ي بۇلىب كۇرىنه دى،
واگونه گيلرنىنگ همه سى اونى يخسى كۇرىب قالىشدى.

ناووسىبىرسك دن اۋتگنمىزده پواپزدىمىز قندەى-دیر رزىپزدە بىر دىقەچە اوشلىنىپ قالدى. مېن دېرە يانیدە حلىگى يىگىت نىنگ شۇخلىگىگە قرەب كولىپ تورگندىم.

پواپزد اۋرىدىن قۇزغەلىپ، جدللىدى، سەنتسىيەدەگى يىگە اوى دېرە آلدىن سوزىپ اۋتگندەى بۇلدى، سترىلكەچىگە كۇزىم توشكندە دېرەدن شرتە آرقەمگە تىسرلىدىم، شو زھاتى يەنە آينەگە ياپىشىپ آلدىم. اونى، دویشپنى كۇرىپ قالدىم! او بودكە يانیدە قۇلیدە بىراقچە توتىپ تورگن اېدى. نىمە بۇلگىنى اۋزىم ھم بىلمەيمەن.

- تۇختىنىگ! - دېب بوتون واگوننى باشىمگە كۇترىپ بقىردىم، نىمە قىلىشىمنى بىلمەى، اۋزىمنى واگون اېشىگى تامان آتدىم، شو لحظەدە كۇزىم ستاپ- كرنگە توشدى، شرتە سورغۇچىنى اۋزىپ آلدىم. واگونلر بىر- بىرىگە اورىلىپ، پواپزد بىردن تورمولندى، يەنە شونەدى شدت بىلن آرقەسىگە تىسرلىدى. پولكەلردەگى يوكلر گومورلپ اغانب توشدى، ايدىش- تباقلر شقىرلپ كېتدى، بالەلر بىلن خاتىنلرنىنگ يىغىسى اېشىتىلدى. كىم- دىر واھمەدن آۋازى بۇغىلىپ:

- پواپزد آدمنى باسىپ كېتىدى! - دېب بقىرىپ يوباردى.

مېن بۇلسم واگون زىنەپايەسىدن سكرەدىم، نظرىمدە جھنمگە اغانب توشكندەى بۇلدىم، كۇزىمگە ھېچ نرسە كۇرىنمەى قالدى، عقل- ھوشىنى يۇقاتگن آدمەدى سترىلكەچى نىنگ بودكەسىگە - دویشپنىنگ يانىگە يوكوردىم. آرقەمدن كندوكتورنىنگ ھوشتىگى اېشىتىلدى. واگونلردن آدملر سكرەب توشىپ، اولر ھم آرقەمدن يوكورىشىدى.

بىر نفسدە پواپزدنىنگ او باشىگە بارىپ يېتىدىم. دویشپن ھم مېنگە قرەب چاپىپ كېلەپتى.

- معلم، جانىم دویشپن! - دېب بقىردىم، واۋزىمنى اونىنگ بغرىگە آتدىم.

سترىلكەچى مېنگە قرەب حىران بۇلىپ تۇختب قالدى. دویشپنىنگ خودى اۋزگىنەسى، يوز- كۇزلرى قویىپ قۇيگندەى، لېكن ایلگرى مۇیلاو قۇیىپ يورىش عادتى يۇق اېدى، اۋزى ھم انچە كېكسەيىپ قالیدى. - سىزگە نىمە بۇلدى، سىنگلىم، نىمە گپ؟ - دېب مېربانلىك بىلن سۇرەدى او قزاق تىلیدە. - يىنگلىشىدىنگىز شېكىلى. سترىلكەچى جانگىزىن بۇلەمن، آتىم بىنوف. - بىنوف؟

المىم زۇرىدن، اویلگنىمدن دادلب يوبارىشىمگە سل قالدى، زۇرغە اۋزىمنى باسىپ آلدىم، بىر يارىلمەدى- يو بىرگە كىرمەدىم.. نىمە نامعقولچىلىك قىلىپ قۇیدىم؟ يوزىمنى قۇللىرىم بىلن بېركىتىپ، باشىمنى خىم قىلدىم. بو كونىمدن كۇرە بىر يوتە قالسە بۇلسم میدى مېنى! سترىلكەچىدن عذر سۇرەب، خلقدن كېچىرىم سۇرەشىم كېرەك اېدى، مېن بۇلسم خودى تاش قاتگندەى، دمىم اىچىمگە توشىپ توره بېرىمەن. يوكورىپ كېلگن يۇلاوچىلر ھم نىمە سېىدن- دىر جىم تورىشىدى. اۋزىم بۇلسم، حاضر بقىرىپ راسە سۇكىشەدى مېن بېتمىزنى، دېب كوتىپ تورىمەن. لېكن ھېچ كىم مىق ھم اېتمەدى. منە شو مدھش جىملىكدن قندەى- دىر بىر خاتىن:

- بېچارە شۇرىنگ قورغورنىنگ كۇزىگە اېرى، يا اوکەسىگە اۋخشىب كۇرىنگن- دە! - دېدى. آدملرگە جان كىردى:

- مونچە واھمە قىلمەسە، - دېب بىراو تۇنغىلپ قۇیدى.

- مونچه يازغىرمه سنگىز، اخير، بو كئافت اوروشده نى-نى كونلر باشىمىزگه توشمەيپتى دېيىسىز... - دېب شرتە كېسىپ گپ قىتردى بىر عيال.

سترېلكەچى قۇللىرىمنى يوزىمدن آلىب:

- قنى يورىنگ، واگونىنگىزگە آلىب بارىپ قۇيەي، ساووقدە قالدىنگىز، - دېدى. شوندىە دېب قۇلىمدن اوشلب آلدى. بىر تامانىمدن يەنە بىر افسر اوشلەدى.

- يورىنگ، وطنداش، ھېچقىسى يۇق، خفە بۇلمىنگ، - دېدى.

آدملر يۇل بېرىشىدى، مېنى خودى دىفن مراسمىدە گىدەي ايكى قۇلتىغىمدن اوشلب بارىشىدى.

بىزلر سېكىن قىلم تىشلب آلدىندە بارەمىز، قالگن ھمە كىشىلر كېتىمىزدن بارىشىدى. او ياق-بو ياقدن يوگورىپ كېلەياتگن يۇلاوچىلر ھم بىزگە قۇشلىشىپ بارىشىدى. كىم-دىر تيويت رۇمالىنى يېلكەمگە تىشلەدى. كوپدەگى قۇلتىق تىياقلى ھمراھىمىز يان تاماندا آقساقلىنىپ بارىدى. او سل آلدىنگە اۇتىپ يوزىمگە بىر قرەب آلدى. خوش چقچق، مېربان و داويورەك بو شوخ يىگىت نىمە اوچون-دىر باش يلىنگ، نظرىمدە، كۇزلرىدن مىلتىلې ياش آقىپ كېتىپتى. بونى كۇرىپ مېنىنگ ھم كۇزىم ياشلىدى. پواپزد بۇيلىب آھستە قىلم تىشلب بارىپمىز، تلگراف سىمىياغاچلرى نىنگ ھوشتك چلىپ گويۇلشلىرى قولايغىمگە خودى مرثىدەي اېشىتىلدى. «يۇق، اېندى اونى كۇرىش مېنگە نصىب بۇلمەيدى».

واگونىمىز ياندا بىزنى پواپزد باشلىغى تۇختىدى. او برماغىنى مېنگە بىگىز قىلىپ، بىر نىمەلر دېب بقىرر، محكمە جوابگىلىكى، جريمە حقىدە نىمەلرنى-دىر جھل بىلن گىپىردى. مېن بۇلىم بو گىلرگە اعتبار ھم بېرمەدىم، شو پىتدە دىنانى سوو آلىب كېتسە تۇپىغىمگە ھم چىقمىسدى. او پروتوكولىنى قۇلىمگە توتقىزىپ، قۇل قۇيدىرىپ آماقچى بۇلدى. مېن بۇلىم قلم آلىشگە ھم مدارىم يۇق.

شو پىتدە حلىكى ھمراھىمىز اونىنگ قۇلىدن كاغذنى يولىپ آلىپ، قۇلتىق تىياقلىب تومشوغى نىنگ تگىگە بارىپ يوزىگە بقىردى:

- تىنچ قۇيسىنگ-چى، اونى! مېن قۇل قۇيەمەن، ستاپ-كرنى اوزگن مېن بۇلمەن، جوابىنى اوزىم بېرمەن...

كېچ قالگن پواپزد سىبىر يېرىدن، قدىمگى روس اۋلكەسىدن غىزىلېب بارەدى. تون قارانغىسىدە قۇشنىم نىنگ گىتارىدن مونگلى كوى صدالرى يىنگرەيدى.

بىللر كېتىدن بىللر كېلدى. تورموش اۋز يۇلىدن قالمەي، پارلاق كېلەجك و اونىنگ كتە و كىچىك غم-توشوشلىرى بىر عمر دعوتىنى بس قىلمەدى. ياشىم بىر جايگە بارىپ قالگندە اېرگە چىقىدىم. عمر يۇلداشىم توزوك، بىمعنى آدم، بالەلرىمىز بار، عايلەمىز اھىل، اپاق-چىقلىمىز. اۋزىم فلسفە فنلرى دوكتورىمىن. تېز-تېز سفردە بۇلمەن. جودە كۇپ مملكتلردە بۇلدىم... اۋشە-اۋشە اۋولىمىزگە بارمەگندىم. بونىنگ اۋزىگە يەشە انچە-مونچە سىبىلرى بار اېدى، البتە. لېكن اۋزىمنى آپاق قىلىپ كۇرسەتىش نىتىم يۇق. اۋولىم بىلن باردى-كېلدىم اوزىلىپ قالگنلىكى يىخشى اېمس، بوندە اۋزىمنى گناھكار دېب بىلەمەن. لېكن پىشانەمگە يازىلگنى شو اېكن مى...

مېن اۋتميشىمنى اونوتىب يوبارگنىم يۇق، اونوتىب يوباريشىگە قوربىم ھم كېلمسدى. يۇق، اوندىن قندەي-دير اوزاقلشيب قالدىم، خلاص.

تاغلردە شوندەي چشمەلر بۇلەدى كە، يىنگى يۇل آچىلسە، بو چشمەلرگە ابلتەدىگن سۇقماق يۇللر اېسدىن چىقىپ كېتەدى، سووسەگندە يۇلدىن بورىلىپ بارەدىگن يۇلاوچىلر تابارە كەمبەدى، شو بىلن بو چشمەلرنى يىلپىز ياكە نعمتك باسىپ كېتەدى. كېيىن بارە-بارە يۇلاوچىلر كۇزىگە كۇرىنمەي ھم قالەدى. بوندەي چشمەلر آندە-ساندە بىراتتەنىنگ اېسىدە قالىپ جزيرەمە ايسىق كونلردە تشنەلىگىنى قاندىرىش اوچون يۇلدىن بورىلىپ چشمە باشىگە بارسە بارر. يۇلاوچى كېلەدى-يو، اۋت باسىپ كېتگن چشمەنى قىدىرىپ تاپەدى. گياھلرنى عمللب آچەدى-يو، حىرتىدن «آه!» دېب يوبارەدى: اللەقچانلردن بويان ھېچ كىم لايقەلمەگن، موزدېك بولاق سووىنىنگ تىنىقلىگى و چوقورلىگىنى كۇرىپ حىرتدە قالەدى، بولاقدە او اۋزىنى ھم، قوياشنى ھم، آسماننى ھم، تاغ-تاشلرنى ھم كۇرەدى... كۇرەدى-يو، شوندەي جايلرنى بىلمسلىك گنا، يار-برادرلرنى ھم بوندن خبردار قىلىش كېرەك، دېب كۇنگلىدىن اۋتكىزىپ قۇيەدى. شوندەي دېب اۋىلەيدى-يو، يىنگى سفرگچە اۋزى ھم اېسىدىن چىقىرىپ قۇيەدى.

بعضاً حياتدە ھم شوندەي بۇلرکن، شونىنگ اوچون ھم بونىنگ آتى حيات بۇلسە كېرەك... بوندەي چشمەلر يقىندە آولمىزگە بارىپ كېلگنىمدن كېيىن اېسىمگە توشىپ قالدى.

سىز اۋشندە مېنى، نىمە وجەدن بىردىنگە كوركورېدن كېتىپ قالدىكىن دېب حىران بۇلگن-دېرسىز؟ حاضر سىزگە يارىلىپ ايتگن دردلىرىمنى اۋشندە آدملىرگە ایتسم بۇلمس میدى؟ يۇق، اۋشندە كۇنگلىم جودە بوزىلىپ، ناموس كوچلىلىك قىلدى، اۋزىمدن-اۋزىم اۋىلەپ كېتدیم، شو وجەدن درحال جۇنپ كېتە قالدىم. مونداغ، يورەگىمگە قولاق سالىپ كۇرسم، دویشېن بىلن دیدار كۇرىشگوليك حالىم يۇق، كۇزىگە تىك باقىپ قرالمسدىم. اۋزىمنى باسىپ، يورەك تۇلقىنىمنى تىنچىتىشىم كېرەك اېدى، فكر-اۋىلرېمنى بىر جاىگە تۇپلپ، فقط آوولداشلىرىمگە اېمس، يىنە باشقە كۇپدن-كۇپ دۇستلرىمگە ایتماقچى بۇلگن گېلرېمنى يىخشىلپ اۋىلپ بىر قارارگە كېلىشىم ضرور اېدى. اۋزىمنى گناھكار حس قىلگنىمنىنگ يىنە بىر باعشى شو كە، بو عزت-اكراملر مېنگە اېمس، باشقە بىر ذاتگە اتەلىشى كېرەك اېدى. يىنگى مکتب آچىش مراسىمدە مېن اېمس، باشقە بىر ذاتنى تۇرگە اۋتقزىش لازم اېدى. بونگە ھەمدەن اول فقط بىرىنچى معلمىمىز، آولمىزىنىنگ بىرىنچى كمنوستى قىرىيە دویشېننىنگ حقى بار اېدى. حال بوكە بونىنگ عكسى بۇلدى. بىز ھەممىز تۇكىن دسترخواندە مېمان بۇلىپ اۋتىردىگ و، بو بېبا آدم شو اولوغ ايام كونى ھم پۇستەچىلىگىنى قۇيمەي، بىر زمانلر شو مکتبەدە اۋقىب آدم بۇلگن طلبەلرنىنگ يوبارگن تېرىك تلگراملرنى مکتبىنىنگ آچىلىش وقتىگە يېتكىزىش تشویشىدە يوردى.

بو اتفاقا صادر بۇلگن واقعه اېمس. بوندەي حادثەلرنى مېن اۋزىم كۇپ كۇرگنمىن. شونىنگ اوچون ھم مېن اۋز-اۋزىمگە سوال بېرەمن: عادى كىشىلرنى لېنىن سىنگرى يورەكدن عزت-حرمت قىلىش عادىمىزنى، عجباً، قچان ترك قىلىپ قۇيدىك؟.. خداگە شكر، حاضر بو نرسەلر حقىدە رىاكارلىك، تىلىاغلمەلىك قىلمەي، رۇى راست گېرەدىگن بۇلىپ قالدىك. بو جھتدن ھم لېنىن گە يىنەدە يقىنراق بۇلىپ آلگنىمىزدن اۋزىمىزنى مىنگ بار بختيار حس قىلەمىز.

اۋز زمانەسىدە دويشپن نینگ قندەى معلملىك قىلگنيدن ياشلر بېخبر. كتەلردن كۋپلرى دنيادن اۋنگن. دويشپن نینگ شاگردلريدن كۋپلرى اوروشدە ھلاك بۇليب كېتىشىدى، اولر چينەكم ساوبت جنگچيلرى ابديلر. معلميم دويشپن نینگ قصەسىنى ياشلرگە يېتكىزىشنى اۋز بورچيم دېب بيلرديم. مېنىنگ اۋرنيمدە ھر قندەى كىشى بۇلگندە ھم شوندەى قىلردى، بو تورگن گپ. لېكن، افسوس كە، اۋولدن اوزىليب قالگنديم! دويشپن دن ھم خبر تاپالمەى، بارە-بارە اونینگ سيماسى خاطرەمدە ساكن موزيمخانەلردە سقلنەديگن عزيز يادگارلىكدەى بۇليب قالدى. حلى معلميم حضورىگە باريب، گناھيمنى بۇينيمگە آلب، اوندن كېچيريم سۇرەشيم بار. يالواريب، عذر سۇرەيمن.

ماسكودن قېتىب كېلگنيدن كېين كوركورېگە بارىش نيتيم بار؛ آدملىرگە ينگى انترنات. مەكتەبگە «دويشپن مەكتىبى» دېب نام قۇيىشنى تەكلىف قىلماقچيمن. انترنات. مەكتەبگە حاضر پۇستەچىلىك قىلىپ يورگن شو عادى كلخوزچى نینگ نامىنى قۇيسك دېيمن. سىز ھم، اۋولداش دۇستيم، مېنىنگ بو تەكلىفيمنى قوتلرسىز، دېب اميد قىلەمن. اۋيلەيمن، التماسيمنى يېردە قالدېرمىسىز.

ماسكودە حاضر تون، ساعت بېر. مېمانخانە بالكنىگە چىقىپ، آسماندىكى يولدوزلردەى چەرەقلىق تورگن بېپايان ماسكو چىراقلىرىنى تاماشا قىلىپ، اۋوليمگە بارسم، معلميم بىلن كۇرىشىپ، آياق سقاللريدن اۋپسم، دېب خيال سوريب تورييمن.

* * *

دېرەلرنى لنگ آچىپ قۇيديم. اويگە راحت جان ھوا آقېب كىردى. يارىشىپ بارەياتگن كۇكىش تانگ نوريدە باشلپ قۇيگن اېتود و خامكى صورتلرمنى كۇزدن كېچىرىپ تورييمن. بوندەى صورتلرېم كۇپ، بېر نېچە مرتە ھمەسىنى يىنگيدن باشلەگن پېتلرېم كۇپ بۇلگن. لېكن يىخلىت بېر صورت حقىدە فكر ايتىشگە حلى اېرتە. اېنگ مېم نرسەنى حلى تاپگنمىچە يۇق. تانگ سكونتيدە خيال سوريب قدم تشلپ يورييمن، ھېچ اۋيىم نىنگ آخريگە يېتالمەيمن. ھر گل ھم شو كىفيتدە اۋتەدى. ھر گل، صورتېم حلى خيال پردەسىدن چىقمەگن، دېب اۋزىمنى قىتىق ايشانتيرەمن. شوندەى بۇلسە ھم، حلى الوانگە توشمەگن صورتېم اوستيدە سىزلر بىلن گېلەشىش نيتيم بار. مصلحتلشماقچيمن. بو صورتېم اۋوليمىز نىنگ بېرىنچى استاذى، بېرىنچى كەمونيست قىريە دويشپن گە بغيشلەندى، بونى البتە بىلىپ تورييسىز.

لېكن مەركب حيات، مەقدس كورەشنى، تورلى-تومن تەقدير و انسانلىك حسلرېنى بۇياقلىر بىلن افادە قىلىش قۇلېمدن كېلر مىكىن، شو تامانىنى حلى اۋزىمچە تصور قىلالمەى يورييمن. بو لىما-لىم تۇلە كاسەنى چەيقتەمەى، بېر قۇرەسىنى ھم ضايە كېتكەمەى سىز زمانداشلىرىمگە يېتكىزىش نىنگ علاجى قندەى بۇلركين؟ نيتىمنى سىزگە يېتكىزىش بىلن بېرگە، اونى ھمەمىز نىنگ ايجادىمىزگە ايلنتىرىش اوچون نيمە قىلسم بۇلركين؟

بو صورتنى چىزمىلىك كە علاجىم يۇق، لېكن شونچە اۋى-خىاللر، اندىشە-يو اندوھلر مېنى قمرەب آلگن كە! بعضاً اۋىلب اۋتيرىپ، بو نيتىمنى بىنادگە چىقىرىش قۇلېمدن كېلمس، دېگن اميدسىزلىك مېنى يېنگەندەى بۇلەدى. بعضاً

بۇلسە قەياقدن ھەم تقدیر قۇلىمگە رسام قلمىنى توتقۇزدى، دېب يەنە بىر ھىجانگە توشەن. قندەى عذاب، قندەى ندامت كۈنلەرگە قالدىم اۋزىم!

بعضاً بىلكلریمگە قان تۇلىب، اۋزىمنى شو قدر بەقوت حس قىلەن كە، تاغنى تلقان قىلىش ھەم ھېچ گپ بۇلمەى قالەدى مېنگە. شۇندەى كېزىلدە: رزم سال، اۋرگن، سرەسىنى سرەك كە چىقر، دېب خيال سورىب كېتەن. دويشېن بىلن آلتىناى قۇش تېرەگىنى صورتگە سال، اخىر، سېن بو تېرەكلر قەسەسىنى بىلمەسنگ ھەم، ياشلىگىنگە سېنگە آزمونچە حضور بغيشلەگن مى! آفتابده اونىقىب كېتگن يلىگ آياق بالەنىنگ صورتىنى سال. او بالە بلنگە چىقىب تېرەك شاخىگە اۋتيرىب، اوزاق-اوزاقلرگە ذوق بىلن كۇز تشلب تورىدى.

يا كە بىر صورت سالىب، اونگە «بىرىنچى معلم» دېب نام قۇى. بۇندە دويشېن بالەلرنى قۇلىگە كۇتيرىب سوودن اۋتكزىب تورگن بۇلسىن و، قىپ-قىزىل پاچەپۇستىن كىيگن، سېمىز-سېمىز اۋىناقى آت مىنگن انەوى تۇپاس آدمىلر خۇرلىشىب، اونى مېنە قىلىشەياتگن بۇلسىن...

يا بۇلمەسە معلمنىنگ آلتىناىنى شەرگە كوزەتیب تورگىنىنى تصويىرلە. آخرگى مرتە يورەگىدن ندا چىقىرىب خىرلىشگنى اېسىنگە مى؟ شو لحظەنى شۇندەى عجايب صورتگە تارتگىن كە، صورتىنگ آلتىناىنىنگ قولاغى تگىدن حلى ھەم كېتەگن دويشېن نەسى سىنگرى ھەر بىر كىشىنىنگ يورەگىدن عكس-صدا تاپسىن.

اۋزىمگە-اۋزىم شۇندەى دېمىن. اۋزىمگە-اۋزىم انچە گپلرنى معقوللەيمىن و، لېكن ھەمەسى ھەم رۇياىگە چىقە بېرمەيدى-دە... صورتىم قندەى چىقىشىگە حاضر ھەم كۇزىم يېتەيدى، لېكن بىر نرسەگە قىتىق عھد قىلگنمىن: ايزلنەن.

1962 يىل